

Regeringens proposition

1980/81:179

om vissa åtgärder inom alkoholpolitiken;

beslutad den 26 mars 1981.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

KARIN SÖDER

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller förslag som syftar till att minska den totala alkoholkonsumtionen och därmed också alkoholskadorna. Förslagen grundar sig på den av samordningsorganet för alkoholfrågor (SAMO) avlämnade rapporten (Ds S 1980:10) Om alkoholpolitiken.

I propositionen föreslås att ett försök med lördagsstängda systembutiker genomförs under år 1981. Försöksperioden bör omfatta fyra månader, lämpligen juni–september.

Olika tecken tyder på att olovlig tillverkning och överlåtelse av alkoholdrycker samt olovlig rening och överlåtelse av denaturerad sprit har ökat under senare år. I propositionen föreslås att straffmaximum för vissa sådana brott höjs.

För att motverka överlåtelse av alkoholdrycker till ungdomar föreslås en särskild regel om förbud och straff för gåva och lån av alkoholdrycker till underåriga. I samband därmed föreslås även ett förtydligande som rör förverkande av alkoholdrycker.

Även vissa andra åtgärder inom alkoholpolitiken, som har behandlats av SAMO, redovisas i propositionen.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1981.

1 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m.m.**

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m.m. skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

27 §

Den som

1. olovligen tillverkar sprit.
2. bereder mäsik i uppenbart syfte att olovligen tillverka sprit eller
3. forslar, döljer eller förvarar sprit, som uppenbarligen är olovligen tillverkad, eller mäsik, som uppenbarligen är avsedd för olovlig tillverkning av sprit *dömes* till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, *dömes* till fängelse i högst två år.

Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om sprittillverkningen eller mäsikberedningen har skett i större omfattning eller i syfte att sälja varan.

3. forslar, döljer eller förvarar sprit, som uppenbarligen är olovligen tillverkad, eller mäsik, som uppenbarligen är avsedd för olovlig tillverkning av sprit, *döms* till böter eller fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, *döms* till fängelse i högst fyra år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker

Härigenom föreskrivs att 12, 72, 75, 76 och 79 §§ lagen (1977:293) om handel med drycker skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

Det är förbjudet att som ombud eller på därmed jämförligt sätt anskaffa alkoholdrycker till den som enligt 11 § ej har rätt att få sådan vara utlämnad till sig. Det är också förbjudet att i större omfattning tillhandagå annan med att anskaffa alkoholdrycker.

Spritdrycker, vin eller starköl får inte som gåva eller lån överlämnas till den som kan antas inte ha fyllt 20 år. Öl får inte som gåva eller lån överlämnas till den som kan antas inte ha fyllt 18 år. Vad nu sägs gäller inte när någon bjuder av en alkoholdryck för förtäring på stället.

72 §

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. säljer alkoholdrycker utan tillstånd eller, om tillstånd ej behövs, utan rätt enligt denna lag,

2. serverar spritdrycker, vin eller starköl som har anskaffats på annat sätt än som sägs i 49 §, dömes för olovlig försäljning av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst två år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om försäljningen har utgjort led i en verksamhet som bedrivits yrkesmässigt eller i större omfattning.

2. serverar spritdrycker, vin eller starköl som har anskaffats på annat sätt än som sägs i 49 §, döms för olovlig försäljning av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms till fängelse i högst fyra år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om försäljningen har utgjort led i en verksamhet som bedrivits yrkesmässigt eller i större omfattning.

75 §

Den som innehar alkoholdrycker i uppenbart syfte att olovligen sälja

Den som innehar alkoholdrycker i uppenbart syfte att olovligen sälja

Nuvarande lydelse

dem dömes för olovligt innehav av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst *sex månader*.

Föreslagen lydelse

dem döms för olovligt innehav av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst *ett år*.

76 §¹

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer eller utlämnar alkoholdrycker i strid mot 11 § till någon som kan *antagas ej* ha uppnått föreskriven ålder eller som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel, eller vid partihandel underlåter att på sätt *föreskrives* i 24 § första stycket förvissa sig om att köparen har rätt att återförsälja varan, *dömes* för olovlig dryckeshantering till böter.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer eller utlämnar alkoholdrycker i strid mot 11 § till någon som kan *antas inte* ha uppnått föreskriven ålder eller som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel, eller vid partihandel underlåter att på sätt *föreskrivs* i 24 § första stycket förvissa sig om att köparen har rätt att återförsälja varan, *döms* för olovlig dryckeshantering till böter *eller fängelse i högst sex månader*.

För olovlig dryckeshantering dömes också den som försäljer alkoholfria drycker i strid mot förbud som meddelats enligt 65 §, förvarar drycker i strid mot 55 § eller tillåter alkoholförtäring eller förvaring av alkoholdrycker i strid mot 56 §.

79 §

Drycker som har varit föremål för brott enligt denna lag eller värdet därav samt utbyte av sådant brott skall förklaras förverkade, om det ej är uppenbart obilligt.

Drycker som har varit föremål för brott enligt denna lag eller värdet därav samt utbyte av sådant brott skall förklaras förverkade, om det ej är uppenbart obilligt. *Förverkande av drycker kan ske även hos den som är fri från ansvar för brottet enligt 78 § tredje stycket andra meningen.*

Föremål som har använts som hjälpmedel vid brott enligt 72 eller 74 § eller dess värde får förklaras förverkat, om det är påkallat till förebyggande av brott eller av annan grund särskilda skäl föreligger.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Senaste lydelse 1980:290.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat

Härigenom föreskrivs att 13 § lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Begår någon brott som avses i 9–11 §§ skola, om det ej är uppenbart obilligt, hos honom befintliga förråd av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat tillika med kärl och emballage samt renings- och filtreringsmedel förklaras förverkade. Vad nu stadgats skall även gälla redskap, som nyttjats i fall, varom i 10 § sägs.

Föreslagen lydelse

13 §²

Begår någon brott som avses i 9–11 §§ skola, om det ej är uppenbart obilligt, hos honom befintliga förråd av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat tillika med kärl och emballage samt renings- och filtreringsmedel förklaras förverkade. Vad nu stadgats skall även gälla redskap, som nyttjats i fall, varom i 10 § sägs. *Förverkande av teknisk sprit och alkoholhaltigt preparat kan även ske hos den som enligt 14 § andra stycket andra meningen är fri från ansvar.*

Förverkad egendom tillfaller kronan.

Den som förövat gärning som avses i första stycket skall, om det ej är uppenbart obilligt, dömas att för teknisk sprit eller alkoholhaltigt preparat, varmed han förfarit obehörigen, gälda skatt med 75 kronor för liter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Senaste lydelse av författningens rubrik 1975:716.

² Senaste lydelse 1977:294.

SOCIALDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-03-26

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Dahlgren, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelson, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsrådet Söder

Proposition om vissa åtgärder inom alkoholpolitiken

1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndigande den 14 maj 1980 tillkallade jag ett särskilt samordningsorgan (S 1980:06) för alkoholfrågor (SAMO) med uppgift att lägga fram förslag om vidgade informationsinsatser och åtgärder för att förbättra rehabiliteringen av alkoholmissbrukare samt förslag som syftar till att begränsa tillgängligheten av alkohol. SAMO har också till uppgift att särskilt uppmärksamma det växande alkoholmissbruket bland kvinnor liksom barnens situation i familjer där missbruk förekommer.

I gruppen ingår statssekreterarna i social-, justitie-, kommunikations-, budget-, utbildnings-, handels-, arbetsmarknads- och kommundepartementen samt cheferna för rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen och generaltullstyrelsen. Ordförande i SAMO är statssekreteraren i socialdepartementet.

Samordningsorganet överlämnade i december 1980 förslag till åtgärder på det alkoholpolitiska området i en rapport (Ds S 1980:10) Om alkoholpolitiken. SAMO fortsätter sitt arbete med att initiera och planlägga arbetet för de ytterligare åtgärder som kan anses nödvändiga.

På grundval av den föreliggande rapporten lägger jag nu fram förslag om försöksverksamhet med lördagsstängda systembutiker. Jag föreslår vidare vissa lagändringar i huvudsaklig överensstämmelse med SAMO:s förslag. Det gäller ändringar i straffskalorna för illegal alkoholhantering och ett förbud mot gåva och lån av alkoholdrycker till ungdom. I samband därmed föreslås även ett förtydligande som rör förverkande av alkoholdrycker. Lagförslagen innebär ändringar i lagen (1977:292) om tillverkning av

drycker. m. m., lagen (1977:293) om handel med drycker och lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat.

Lagrådets yttrande har inhämtats beträffande lagförslagen.

Utöver de förslag som jag nu har nämnt kommer jag i det följande att redogöra för vissa andra förslag som SAMO har redovisat.

Riksdagen har upprepade gånger i stor enighet fastslagit det långsiktiga målet för alkoholpolitiken. Det innebär att den totala, alltför höga konsumtionen av alkohol skall begränsas, att orsakerna till alkoholmissbruk skall undanröjas samt att alkoholpolitiken skall sättas in i sitt sociala sammanhang.

Åtskilliga alkoholpolitiska insatser har gjorts sedan år 1977 då riksdagen fattade beslut om ett samlat alkoholpolitiskt program. Arbetet med att genomföra olika alkoholpolitiska reformer pågår framför allt inom socialdepartementet och socialstyrelsen. Från det allmännas sida har ökade resurser ställts till förfogande för alkoholpolitik och nykterhetsvård. En ökad satsning har gjorts på de förebyggande insatserna som bl. a. avser uppsökande verksamhet, upplysning och allmänt förebyggande åtgärder genom förbättringar av bl. a. bostads- och fritidsmiljön. Skolor och arbetsplatser är viktiga områden för de förebyggande insatserna. I detta sammanhang riktas särskild uppmärksamhet på ungdomars skolsituation, arbetslösheten bland ungdomar och det ökade missbruket hos särskilt de yngre kvinnorna. Samhällets stöd till nykterhetsorganisationerna har byggts ut. Forskningen om alkohol har fått ökade resurser.

Medel har ställts till förfogande för opinionsbildning och attitydbearbetning i frågor som rör alkohol och andra beroendeframkallande medel. Riksomfattande informationskampanjer och särskilda informationsprojekt t. ex. inom arbetslivet har genomförts.

Problemet med langning av alkohol till ungdom har föranlett regeringen att tillsätta en arbetsgrupp som f. n. genomför en bred aktion mot sådan överlåtelse av alkohol. Målet är att minska alkoholkonsumtionen bland ungdomar under 20 år.

För att motverka ökningen av cannabissmissbruket har socialdepartementet nyligen gett ut en broschyr om hasch och marijuana till landets samtliga högstadie- och gymnasieelever. Broschyren syftar till att visa att cannabispreparaten hasch och marijuana är narkotika som ger allvarliga skador och att innehav av sådant är ett allvarligt brott. Avsikten är att elever och lärare tillsammans skall ta del av broshyrens innehåll. Samtliga berörda lärare kommer därför att få en fördjupad information om dessa frågor.

I detta sammanhang kan också nämnas att företrädare för ungdomsorganisationer, nykterhetsrörelser, idrottsrörelser, länkrörelsen, fackliga organisationer m. fl. har deltagit i en konferens vid vilken olika åtgärder har diskuterats för att komma till rätta med alkoholproblemen. En särskild konferens om kvinnor och alkoholmissbruk har också anordnats för att

diskutera hur kvinnoorganisationerna och andra organisationer och opinionsbildare kan intensifiera kampen mot kvinnornas alkoholmissbruk.

Vad beträffar värden av de alkoholskadade präglas denna allt mer av en helhetssyn och en ökad samordning med andra vårdområden. Ett omfattande reformarbete av betydelse för alkoholmissbrukare pågår för närvarande. På flera orter i landet pågår och planeras verksamheter som syftar till att utveckla alternativa behandlingsmodeller och pröva olika former för samverkan mellan sjukvård och socialvård.

De senaste åren kännetecknas således av mycket omfattande aktiviteter och insatser på alkoholområdet. Likaså har det skett en attitydförändring till bruket av alkohol.

Som ett tecken på denna attitydförändring kan nämnas att riksdagen nyligen har uttalat att stat och kommun bör visa stor återhållsamhet i fråga om användning av alkoholdrycker i representationssammanhang. Därför bör all statlig representation vara spritfri. Många kommuner och landsting har också fattat beslut om spritfri eller alkoholfri representation.

Den kampanj mot överlåtelse av alkohol till ungdom som för närvarande pågår i socialdepartementets regi har mött ett starkt gensvar på många håll i landet. Ett stort antal kommuner och frivilliga organisationer har genomfört lokala aktiviteter mot alkohol och andra droger. Särskilt föräldra- och ungdomsorganisationerna har aktivt engagerat sig i detta arbete.

2 Samordningsorganet för alkoholfrågor (SAMO)

I det följande anges kortfattat vissa av de förslag som SAMO har lagt fram i rapporten (Ds S 1980:10) Om alkoholpolitiken.

Den förändring av den alkoholpolitiska inriktningen som har skett under de senaste åren kan bl. a. sägas ha inneburit att intresset i viss mån har förskjutits från vårdinsatser för de redan alkoholskadade till förebyggande insatser av olika slag. Enligt SAMO:s mening bör de förebyggande insatserna ges en starkare betoning än hittills. Tonvikten i SAMO:s förslag har lagts vid åtgärder för att förebygga alkoholproblemen.

SAMO föreslår en bred aktivitet kring alkohol- och drogproblemen i skolorna. Inom drogområdet bör nu enligt SAMO:s mening ett mer långsiktigt och djupgående attitydförändrande arbete komma till stånd. En förändrad inställning till droganvändning måste genomsyra hela skolans verksamhet. SAMO:s förslag knyter an till det reguljära skolarbetet och syftar till att, i enlighet med den nya läroplanen för grundskolan – lgr 80 –, ge frågor om alkohol- och drogbruk en starkare ställning i detta arbete.

Enligt vissa undersökningsresultat är antalet storkonsumenter av alkohol bland de värnpliktiga anmärkningsvärt stort. SAMO föreslår ökade informationsinsatser i syfte att minska bruket av droger inom försvaret och söka förebygga framtida alkoholskador.

Flickor i tonåren dricker i dag alkohol lika ofta som pojkarna. Det kända missbruket bland kvinnor har ökat. Effekterna av alkohol i samband med graviditet har uppmärksammats allt mer. För att personalen inom mödra- och barnhälsovården skall bli bättre rustad att bedriva arbetet med dessa frågor föreslår SAMO att en bred utbildning av personalen genomförs.

Den utbredda onykterheten i trafiken och de skador som den orsakar framstår som ett allvarligt problem. Enligt SAMO:s mening bör en samordnad aktion i syfte att minska denna brottslighet genomföras. SAMO understryker att helnykterhet i trafiken bör betonas i samband med körkortsutbildningen.

Den förändring av inställningen till alkoholens roll som har inletts måste få möjlighet att breddas och fördjupas. Enligt SAMO:s mening är det angeläget att opinionsbildningen tar sikte inte bara på alkohol utan även på andra droger och på våra livsmönster. SAMO föreslår att en särskild arbetsgrupp får i uppdrag att verka för en fördjupad opinionsbildning mot drogkulturen.

SAMO föreslår åtgärder för ett intensifierat utvecklingsarbete på vårdområdet, däribland åtgärder för kvinnliga missbrukare. Då det gäller vården av alkoholmissbrukare konstaterar SAMO att bristen på samverkan mellan medicinska och socialvårdande insatser är ett av de stora problemen. SAMO föreslår därför att ett praktiskt utvecklingsarbete kommer till stånd för att finna bättre samarbetsformer.

Vård och behandling av alkoholskadade kvinnor är ett eftersatt område. SAMO föreslår att ett särskild bidrag utgår till den forskning och utvärdering som bedrivs vid Karolinska sjukhuset i syfte att göra vårdinsatserna bättre anpassade till de kvinnliga missbrukarnas särskilda behov.

Den förestående socialtjänstreformen och förändringarna av huvudmannskapet för ungdomsvårdsskolorna och nykterhetsvårdsanstalterna innebär stora omställningar för den personal som arbetar inom missbrukarvården. SAMO föreslår därför att särskilda medel avsätts för att möjliggöra fortbildning av personal som arbetar inom nykterhets- och narkomanvård.

I prop. 1980/81:100 (bil. 8 s. 204, 210) har regeringen föreslagit riksdagen att för budgetåret 1981/82 beräkna ett anslag av 8 500 000 kr. för att genomföra vissa av de förslag som SAMO nu har lagt fram. Härtill kommer medel att anvisas ur allmänna arvsfonden för att genomföra förslagen.

Alkoholpriserna har ofta släpat efter den allmänna prisutvecklingen, till följd av att det som regel har gått lång tid mellan skattehöjningarna på alkoholdrycker. Från alkoholpolitisk synpunkt är detta enligt SAMO:s mening inte försvarligt. SAMO ser det därför som önskvärt att framtida skattehöjningar genomförs med väsentligt kortare mellanrum än hittills. Samordningsorganet avser att återkomma till frågan om prisinstrumentets roll och utformning i ett senare skede av utredningsarbetet.

De principer som styr etableringen av nya systembutiker är av stort

intresse när det gäller frågan om alkoholens tillgänglighet. SAMO pekar på att en hög täthet av försäljningsställen utgör en risk för ökad konsumtion och därmed även för ökning av alkoholskadorna. I Finland blev detta samband uppenbart när en långtgående liberalisering av etableringsreglerna genomfördes under år 1969. Detta år ökade antalet alkoholbutiker och restauranger med spritservering kraftigt samtidigt som mellanölsförsäljningen liberaliserades. Resultatet blev att alkoholkonsumtionen under ett enda år steg med 47 %.

Till etableringspolitiken hör, enligt SAMO, inte bara frågan om etablering skall ske utan också var den eventuella systembutikerna skall ligga. Dessa frågor har aktualiserats på senare tid. I diskussionen har det framförts att det från servicesynpunkt kan vara berättigat att systembutikerna är lokaliserade till sådana platser som ofta besöks av människor. Mot detta servicekrav har framförts att den omedelbara närmiljön kring ett försäljningsställe inte sällan upplevs som störande av allmänheten.

SAMO konstaterar att en fortsatt utbyggnad av antalet systembutiker i samma takt som hittills från alkoholpolitisk synpunkt kan vara betänkelig. SAMO avser därför att i det fortsatta utredningsarbetet överväga förslag som syftar till en omprövning i restriktiv riktning av den etableringspolitik som gäller för Systembolagets butiker.

En viktig aspekt av etableringspolitiken som SAMO tar upp är frågan om systembutikernas storlek. SAMO framför att det naturligt nog kan uppstå svårigheter att hålla god ordning i och utanför stora butiker som skall betjäna många, samtidigt som personalens möjligheter till personkännedom minskar.

Enligt SAMO måste etableringsbesluten ofrånkomligen träffas utifrån en avvägning mellan olika intressen. SAMO understryker att etableringspolitiken måste bedrivas så att uppenbara alkoholpolitiska och sociala olägenheter inte uppstår. SAMO avser att uppmärksamma även de sist berörda aspekterna på etableringsfrågorna i sitt fortsatta utredningsarbete.

I det följande tar jag ställning till de olika delförslagen från SAMO som syftar till att begränsa alkoholens tillgänglighet. Jag kommer även att redovisa de åtgärder som hittills har vidtagits beträffande den skattefria alkoholen i utlandstrafiken.

3 Allmän motivering

3.1 Allmänna utgångspunkter

Alkoholpolitiken har under senare år kommit att inta en allt mer framskjuten plats i samhällsdebatten. Debatten, som har varit mer omfattande än tidigare, har visat att det finns en utbredd medvetenhet om att alkoholproblemen i vårt samhälle har blivit så stora att insatserna för att

bekämpa dem nu måste intensifieras.

Ölika opinionsundersökningar visar att allt fler människor betraktar alkoholproblemet som en av de viktigaste politiska frågorna över huvud taget. Stora andelar av befolkningen uttrycker enligt dessa undersökningar sympati för konsumtionsbegränsande åtgärder från samhällets sida. Det ligger också nära till hands att sätta den minskning av den registrerade alkoholkonsumtionen som har inträffat under det senaste året – och som knappast helt kan förklaras av de prishöjningar på alkoholdrycker som samtidigt har genomförts – i samband med denna opinionssvängning. Jag anser att det är angeläget att knyta an till den positiva opinion som finns. Med hjälp av denna och genom intensiva insatser på skilda områden måste vi försöka minska totalkonsumtionen av alkohol och därmed också reducera de skador som alkoholen vållar.

Missbruk av alkohol är ett av våra största sociala problem. Under de senaste årens alkoholpolitiska debatt har målet att minska totalkonsumtionen av alkohol fått högre prioritet än tidigare. Det har skett under intryck av den alltmer utbredda medvetenheten om att det föreligger ett nära samband mellan totalkonsumtionen och de medicinska skadornas omfattning.

Alkoholskadorna har utvecklats till ett stort folkhälsoproblem. Den stigande medvetenheten om detta har lett fram till krav på en ändrad inriktning av alkoholpolitiken. Det alkoholpolitiska arbetet har alltmer kommit att förskjutas mot allmänt konsumtionsbegränsande åtgärder.

SAMO finner det omöjligt att ens på ett ungefär uppskatta omfattningen av alkoholskadorna i det svenska samhället. Alkoholskadornas betydelse på olika områden berörs dock av SAMO. Alkohol är exempelvis en viktig orsak till produktionsbortfall genom ökad frånvaro, fler olyckor samt minskad precision och skicklighet i arbetet. Alkohol är vidare en viktig faktor bakom flera typer av olyckor, t. ex. bränder, drunkningar och trafikolyckor. Det finns också ett starkt samband mellan alkoholberusning och viss kriminalitet, främst våldsbrott.

Det är helt klart att alkohol är en av de viktigaste orsakerna bakom sjukdom och för tidig död. En rad undersökningar från olika länder visar också en kraftig överdödlighet bland alkoholmissbrukare och storkonsumenter av alkohol.

En mycket stor del av de samlade social- och sjukvårdsresurserna tas i anspråk av alkoholmissbrukare och av personer med alkoholbetingade sjukdomar och skador.

SAMO framhåller vidare att alkoholmissbrukarna utgör en betydande grupp inom andra områden, t. ex. bland dem som är föremål för arbetsmarknadspolitiska åtgärder. En stor andel av manliga förtidspensionärer har alkoholmissbruk som primär eller bidragande orsak till pensioneringen.

Som SAMO konstaterar är någon beräkning av de sammanlagda kostnaderna för nu nämnda och andra alkoholskador knappast möjlig att

göra. Det är dock uppenbart att det rör sig om åtskilliga miljarder kronor per år. Härtill kommer det personliga lidande som missbruket innebär såväl för missbrukarna själva som för deras omgivning.

Alkoholproblemen måste sättas in i sitt sociala sammanhang. Dessa problem är sammansatta och har växlande orsaker. Förhållanden hos den enskilde individen och i den sociala omgivningen liksom egenskaper hos alkoholen medverkar i samspel till att skapa alkoholproblem. SAMO redogör för några drag i samhällsutvecklingen som kan antas ha haft betydelse för den starka ökningen av alkoholkonsumtionen och alkoholskadorna under efterkrigstiden.

En orsak som SAMO nämner är den ökade köpkraften som har gjort alkoholen ekonomiskt mera överkomlig. En annan orsak är den växande turismen och de vidgade kontakterna med andra länder i övrigt som har inneburit en påverkan från andra alkoholtraditioner. Ökad fritid har medfört fler tillfällen då konsumtion av alkohol ter sig naturlig. Jag vill starkt understryka att jag ser det som en alkoholpolitiskt viktig uppgift att på olika sätt, bl. a. genom en ökad upplysningsverksamhet om alkoholens risker, ändra detta dryckesmönster.

Den sociala misären var tidigare en dominerande orsak till alkoholmissbruk. Som SAMO konstaterar är orsakerna till alkoholproblemets omfattning och karaktär oftast andra i dagens samhälle. Strukturuomvandlingen i näringslivet har bl. a. fört med sig en omflyttning mellan regioner, förändrade produktionsätt och nya boendeformer. Särskilt under 1960-talet förekom betydande folkomflyttningar till städer och tätorter. Befolkningsomflyttningen har, i varje fall i de stora inflyttningsorterna, inneburit anonymitet och brist på samhörighet och medfört sociala problem. Inom arbetslivet har kraven ökat. Arbetslösheten bland unga som därigenom inte får någon förankring i arbetslivet kan vara en bidragande orsak till missbruk. Dåligt fungerande boendemiljöer har försvårat kontakten mellan människor. Likaså kan ökade påfrestningar i familjelivet med bl. a. fler separationer som följd också öka risken för alkoholproblem.

SAMO anser det uppenbart att dessa samhällsförändringar har medfört svåra påfrestningar för många människor och bidragit till att skapa problem. Det framstår också som mycket sannolikt enligt SAMO, att storkonsumtion av alkohol i många fall har mer eller mindre direkt samband med denna typ av påfrestningar. Däremot anser SAMO att det är mera diskutabelt hur viktiga dessa förhållanden är som förklaring till den ökade totalkonsumtionen av alkohol i samhället. SAMO understryker emellertid att det som kallas "missbruksproblemet" inte bara är en fråga om hög alkoholkonsumtion. Missbruksproblemet handlar också om social utslagning. Storleken av den socialt utslagna gruppen av missbrukare, som också är den mest synliga missbrukargruppen, bestäms inte bara av totalkonsumtionens omfattning, utan även av hur starka utslagningmekanismerna i samhället är. Alkohol-

problemen är inte bara ett uttryck för otillfredsställande sociala förhållanden. Alkoholen spelar därtill en självständig, problemskapande och problemförstärkande roll.

Jag vill framhålla som min mening att en socialt ansvarsfull politik som syftar till att skapa trygghet och välfärd för alla människor självfallet ökar förutsättningarna att komma till rätta med alkoholmissbruket. Liksom SAMO anser jag emellertid att en alkoholpolitik som enbart tar sikte på att undanröja sociala bakgrundsorsaker till missbruk och inte inkluderar åtgärder riktade direkt mot bruket och överkonsumtionen av alkohol knappast har några möjligheter att bli framgångsrik. Det är således nödvändigt att på olika sätt söka minska alkoholkonsumtionen. Detta kan ske genom olika informerande och opinionsbildande insatser för att påverka alkoholvanorna. En annan väg är att begränsa alkoholens tillgänglighet genom olika reglerande åtgärder, inklusive en aktiv prispolitik.

De specifika alkoholpolitiska åtgärder som SAMO föreslår bör ses som ett komplement till de allmänpolitiska reformer som syftar till att öka gemenskapen och tryggheten i samhället och motverka negativa effekter av samhällsutvecklingen.

SAMO framhåller att ett centralt syfte med alkoholpolitiken är att påverka allmänhetens attityder och värderingar när det gäller alkoholbruk och alkoholvanor. Detta kan bl. a. ske genom informationsinsatser. Därför har SAMO, som jag nyligen har redovisat, lagt fram förslag till omfattande åtgärder för att informera och påverka attityder kring bruk av alkohol och droger.

I likhet med SAMO anser jag att informationsinsatserna främst måste ta sikte på att förändra attityder och skapa medvetenhet om alkoholens effekter för att därigenom uppnå en begränsning av det traditionella bruket. Informationen bör därför bl. a. förmedla kunskap om alkoholens skadeverkningar.

Jag vill starkt understryka det angelägna i att informationsinsatserna också riktas mot bruket av andra droger. Åtgärder inom alkoholområdet bör i vissa sammanhang vidgas till insatser mot droger generellt.

Jag delar helt SAMO:s uppfattning att det är angeläget att bredda och förstärka den omprövning av attityderna till alkohol som nu pågår. Utsikterna att med framgång tillämpa alkoholpolitiska restriktionssystem står i ett direkt samband med allmänhetens inställning till reglerna på området och till förhärskande värderingar kring alkoholbruk över huvud taget. Dessa förhållningssätt spelar naturligtvis dessutom i sig en viktig roll för alkoholvanornas och konsumtionens utveckling.

Mot bakgrund av vad jag nu har framfört är det min bedömning att det knappast kan finnas en mer angelägen alkoholpolitisk uppgift för samhället just nu än att med olika insatser söka ytterligare förstärka den omprövning av tidigare inställning till bruk av alkohol som redan pågår. En konsekvens av

min inställning att så långt möjligt söka minska alkoholkonsumtionen blir att alkoholpolitiken också måste ha som mål att begränsa tillgången till alkohol. Såsom både skatteutskottet och SAMO har påpekat får åtgärder för att minska den totala konsumtionen inte bara inriktas på den registrerade konsumtionen utan också på den oregistrerade såsom konsumtion av skattefri alkohol och olovligt tillverkad eller renad alkohol. Jag kommer därför i det följande att föreslå ytterligare åtgärder i detta syfte.

3.2 Den skattefria alkoholen i utlandstrafiken

3.2.1 Bakgrund

Riksdagen har vid upprepade tillfällen givit uttryck åt uppfattningen att den skattefria alkoholen, den s. k. turistspriten, är ett allvarligt problem, både alkoholpolitiskt och fiskalt. Genom den snabba expansionen av framför allt färjetrafiken har detta problem blivit alltmer påtagligt under senare år.

Frågan om turistspriten behandlades utförligt av skatteutskottet under 1980 års vårriksdag (SkU 1979/80:44). Utskottet diskuterade dels hur man effektivt skall kunna stoppa smugglingen, dels om det finns möjlighet att begränsa eller stoppa den skattefria resandeförseln. Utskottet förordade att dessa problem skulle tas upp med förtur av SAMO.

I det följande redovisar jag SAMO:s bedömningar av de problem som den skattefria införseln av alkoholdrycker innebär och de åtgärder som hittills har vidtagits.

3.2.2 Omfattning

I takt med den ökande utlandstrafiken, särskilt mellan de nordiska länderna, har införseln av skattefri alkohol till Sverige ökat kraftigt i omfattning. Enligt de uppskattningar som har gjorts av generaltullstyrelsen motsvarar den obeskattade införseln av spritdrycker 8 à 10 procent av den totala, registrerade spritförsäljningen. Motsvarande andel för vinets del är 5 à 6 procent av den registrerade försäljningen. Eftersom i synnerhet färjetrafiken är starkt koncentrerad till storstadsområdena kan man utgå från att turistspriten andel av totalkonsumtionen är ännu högre i dessa områden. Införseln av turistsprit har vidare ökat i klart snabbare takt än den registrerade konsumtionen.

Turistinförseln är oötkomlig för de styrmedel, i första hand prisinstrumentet, genom vilka samhället söker påverka konsumtionsutvecklingen. Utvecklingen är, som SAMO anför, uppenbarligen inte förenlig med det övergripande alkoholpolitiska målet att minska totalkonsumtionen av alkohol.

Därtill kommer att de uteblivna skatteintäkterna antas uppgå till flera hundra miljoner kronor varje år.

Jag delar helt SAMO:s uppfattning att det är svart att se något förnuftigt motiv för att en resande skall få skattefrihet för alkoholdrycker av det enda skälet att han har företagit en utlandsresa. Dessutom strider den skattefria handeln med alkoholdrycker mot principen att i möjligaste mån minska det privata vinstintresset i alkoholhanteringen.

3.2.3 Rederiernas åtgärder

För att en person som är bosatt i Sverige skall få tull- och skattefrihet för alkoholdrycker som han har med sig vid inresa med båt till Sverige måste han ha vistats utomlands under minst 24 timmar. Trots att tullverket har ägnat övervakningen av denna regel förhållandevis stor uppmärksamhet har det inte varit möjligt att skapa en tillfredsställande laglydnad. Tullverket har genom kontroller konstaterat att 20 à 30 procent av de resande på vissa färjelinjer smugglar.

I takt med att antalet resande i färjetrafiken har ökat har också färjornas proviantering med obeskattade alkoholdrycker och de införda kvantiteterna av sådana varor blivit allt större.

Fartygens proviantering av skattefria varor är förutsättningen inte bara för en betydande legal införsel av obeskattade alkoholdrycker och tobaksvaror utan också för en omfattande smuggling av sådana varor. Förhållandet aktualiserar två frågor nämligen dels hur man effektivast skall kunna stoppa smuglingen, dels om det finns möjligheter att begränsa eller stoppa den skattefria införseln.

SAMO redogör för de åtgärder som hittills har företagits i syfte att komma till rätta med den olagliga införseln av skattefria alkoholdrycker. Generaltullstyrelsen, som är representerad i SAMO, har i denna fråga haft överläggningar med de centrala finska och danska tullmyndigheterna.

Frågan om den olagliga införseln av alkoholdrycker har även tagits upp i överläggningar mellan berörda tullmyndigheter och de rederier som upprätthåller trafiken mellan Sverige och Finland samt mellan Sverige och Danmark.

Dessa överläggningar har lett till att de rederier som trafikerar sträckan Sverige-Finland har förbundit sig att genomföra ett åtgärdsprogram för att komma till rätta med den olovliga införseln. Åtgärdsprogrammet innebär att systemet med fribiljetter i princip skall upphöra, att ett visst lägsta biljettpris skall tillämpas och att biljetterna skall datumstämpas för att underlätta kontrollen av 24-timmarsregeln. Ålderskontrollen skall också skärpas så att alkoholdrycker inte säljs till underåriga.

Även rederierna som bedriver färjetrafik mellan svenska västkusten och Jylland har efter överläggningar med generaltullstyrelsen accepterat att

vidtagna åtgärder för att förbättra efterlevnaden av gällande bestämmelser.

De berörda ländernas tullmyndigheter kommer noggrant att följa utvecklingen. Generaltullstyrelsen har med hjälp av fartygens redovisade proviantering av alkoholdrycker gjort en jämförelse mellan tremånadersperioden oktober–december 1979 och 1980. Denna jämförelse visar bl. a. följande. Av de Ålandsfärjor som gör dagturer till Åland och av dem som går från Sverige till finska fastlandet via Åland har försäljningen av spritdrycker ombord minskat kraftigare än vad antalet passagerare har gjort. En jämförelse mellan trafikutvecklingen och försäljningen ombord på de färjor som trafikerar svenska västkusten och Jylland visar att passagerarantalet har ökat medan försäljningen av spritdrycker och vin har minskat under samma jämförelseperiod. Resultaten av rederiernas åtgärder kommer dock inte att kunna avläsas med tillförlitlighet förrän tidigast under våren 1981.

Om de av rederierna vidtagna åtgärderna inte leder till önskvärt resultat bör enligt SAMO:s uppfattning ytterligare åtgärder vidtas. Därvid bör vissa begränsningar av den nu legala införseln, t. ex. när det gäller vissa korta resrutter, inte uteslutas. SAMO finner det angeläget att berörda rederier nu får denna inställning från kommitténs sida klargjord.

Till följd av en tidigare nordisk överenskommelse är rätten till införsel sedan lång tid slopad i bl. a. Öresundstrafiken. I denna trafik tilläts servering av alkoholdrycker, men inte detaljhandel med sådana drycker. SAMO anser att vid en ytterligare inskränkning skulle denna ordning införas också i Ålands- och Jyllandstrafiken liksom andra rutter med jämförlig reslängd.

SAMO framhåller att om en avveckling av skattefriheten på korta rutter blir nödvändig bör den mot bakgrund av sysselsättningsproblemen och med hänsyn till bl. a. rederinäringens ekonomiska intressen ske etappvis under så lång tid som bedöms erforderlig, t. ex. under en femårsperiod. Detta skall enligt SAMO:s förslag kunna ske genom att provianteringen av alkoholdrycker successivt reduceras tills den slutligen endast motsvarar den skattefria serveringen ombord.

Enligt min mening bör det vara av gemensamt nordiskt intresse att den smuggling som nu har konstaterats i samband med färjetrafiken snarast upphör. Om rederiernas åtgärder inte leder till önskat resultat anser jag att generaltullstyrelsen bör få i uppdrag att undersöka möjligheterna att tillsammans med övriga berörda nordiska tullmyndigheter införa begränsningar i provianteringen av alkoholdrycker så att det inte blir möjligt att köpa större kvantiteter än vad som lagligen får införas.

Om det visar sig att de förhållanden som nu har berörts beträffande den skattefria alkoholen i utlandstrafiken likväl kommer att kvarstå är det min bedömning att den nu legala skattefria införseln bör begränsas. Blir en sådan avveckling av den skattefria införseln nödvändig bör den mot bakgrund av sysselsättningsproblem och med hänsyn till bl. a. rederinäringens ekono-

miska intressen ske etappvis under minst en femårsperiod.

När det gäller dessa ytterligare åtgärder bör det ankomma på regeringen att inom ramen för det nordiska samarbetet verka för samförståndslösningar av de här angivna problemen.

3.2.4 Provision på försäljning av skattefria alkoholdrycker

SAMO tar i detta sammanhang till sist upp en mer speciell frågeställning. Vissa svenska rederier tillämpar, i likhet med de finska rederierna, ett procentlönesystem för den personal som sköter försäljningen av skattefria varor ombord på färjorna. Detta innebär att ju mer alkoholdrycker och andra skattefria varor som personalen säljer, desto högre blir deras lön. Motsvarande system tillämpas också av några svenska flygföretag.

Från alkoholpolitisk synpunkt är en sådan ordning stötande. Jag anser det angeläget att rederierna och flygbolagen undviker att genom provision på försäljning av alkoholdrycker stimulera till en ökad alkoholkonsumtion. Enligt min mening bör enbart risken för negativa alkoholpolitiska effekter av det nuvarande systemet med provision på försäljning av alkoholdrycker motivera de avtalslutande parterna att medverka till förändringar som beaktar alkoholpolitiska aspekter.

3.2.5 Servering av alkoholdrycker på färjorna

Frågan om servering av alkoholdrycker på färjor i utrikestrafik behandlades relativt ingående i samband med 1977 års alkoholpolitiska reform. I motsats till vad som är fallet inom landet – och i inrikestrafiken – krävs i dag inget tillstånd för alkoholservering ombord på den utrikes färjetrafiken.

Alkoholpolitiska utredningen föreslog (SOU 1974:91) att tillståndstvång för servering på passagerarfartyg skulle gälla även i trafik mellan Sverige och annat nordiskt land eller annan stat vid Östersjön.

I prop. 1976/77:108 konstaterade departementschefen att det i olika sammanhang hade påtalats "att allvarliga missförhållanden råder vid servering ombord på fartyg i den internationella fartygstrafiken".

Enligt departementschefens mening inrymde emellertid förslaget om tillståndstvång praktiska problem, t. ex. med avseende på kontroll, som för sin lösning krävde överenskommelse på regeringsnivå mellan Sverige och andra berörda stater. Departementschefen ansåg "att möjligheterna att uppnå sådana överenskommelser även i fortsättningen bör bevakas bl. a. i det löpande nordiska samarbetet".

SAMO inskränker sig på denna punkt till att konstatera att behovet av åtgärder vad gäller alkoholserveringen i utrikestrafiken kvarstår oförändrat.

Frågan om en bättre serveringskontroll i den nordiska färjetrafiken bör enligt SAMO:s mening snarast bli föremål för överläggningar mellan de nordiska länderna.

Jag avser att senare föreslå regeringen att inom ramen för det nordiska samarbetet ta initiativ till sådana överläggningar.

3.2.6 *Straffet för varusmuggling*

Som jag tidigare har konstaterat har smugglingen av alkoholdrycker stor omfattning. SAMO framhåller vikten av att påföljden för smuggling görs så kännbar att en tillräcklig prevention uppnås. För närvarande är bötesstraffet för smuggling av en helbutelj (1 liter) spritdrycker normalt 100 kr. Därtill förverkas den smugglade spriten.

Jag vill erinra om att riksdagen med hänsyn till penningvärdets förändring nyligen har beslutat om en kraftig höjning av maximibeloppet för böter i samband med varusmuggling.

I detta sammanhang vill jag framhålla att jag i prop. 1980/81:76 har förordat straffskärpning för såväl grovt narkotikabrott och grov varusmuggling avseende narkotika som för enkelt narkotikabrott och för varusmuggling avseende narkotika.

Ytterligare en fråga bör nämnas i detta sammanhang. På framställning av generaltullstyrelsen har regeringen nyligen beslutat att ordningsbetskungörelsen (1968:199) ändras så att tulltjänstemän blir behöriga att förelägga ordningsbot för ringa varusmuggling. Detta innebär en förenkling av sanktionssystemet som bör kunna frigöra resurser inom tullverket för effektivare åtgärder mot resandesmugglingen.

3.3 **Lördagsstängning av Systembolagets butiker**

Under de senaste årens alkoholpolitiska debatt har det från olika håll föreslagits att Systembolagets butiker skall hållas stängda på lördagarna. I skrivelser till socialdepartementet har krav på lördagsstängning av systembutikerna framförts av enskilda, en rad organisationer och flera kommuner. Önskemål om lördagsstängda systembutiker har också framförts av Systembolagets personalförening. Även Handelstjänstemannaförbundet har till SAMO framfört samma önskemål. Frågan har också aktualiserats i riksdagsmotioner. Socialstyrelsen, som i en promemoria utförligt har diskuterat effekterna av lördagsstängda systembutiker, har förordat att försök med sådan begränsning av öppettiderna genomförs.

Riksdagen uttalade i sitt alkoholpolitiska beslut år 1977 att det bör kunna anförtros åt Systembolaget att självt bestämma när butikerna skall vara öppna. Därvid förutsattes att några påtagliga förändringar av då gällande öppethållandetider inte skulle inträffa.

Både permanent lördagsstängning och försök med sådan skulle innebära en så påtaglig förändring att riksdagen bör höras i frågan.

Frågan om lördagsstängning av Systembolagets butiker behandlas i SAMO:s rapport. En majoritet av SAMO:s ledamöter föreslår att ett försök med lördagsstängda systembutiker genomförs. Av dem som förordar ett sådant försök anser flertalet att det bör pågå under en period av ett år, medan tre av dem anser att försöksverksamheten bör begränsas till sommarmånaderna.

Fyra av ledamöterna anser att en lördagsstängning av systembutikerna inte är den rätta åtgärden mot alkoholmissbruket. Ledamöterna anser det viktigt att man före införandet av restriktioner är säker på dessas effektivitet så att inte den allmänna "förbudströttheten" ökar.

SAMO redogör för den försöksverksamhet med lördagsstängning av Alko-butikerna i Finland (motsvarigheten till de svenska systembutikerna) som pågår sedan år 1977. Denna försöksverksamhet är alltsedan år 1978 landsomfattande och butikerna har under åren 1979 och 1980 årligen varit lördagsstängda under fem månader, maj t. o. m. september.

Effekterna av de finska försöken har studerats i en rad avseenden, varvid olika, alkoholpolitiskt gynnsamma effekter har kunnat konstateras.

Försöken har medfört en viss minskning av den totala alkoholkonsumtionen. Den mest noggranna analysen av lördagsstängningens effekter på alkoholförsäljningen gjordes under 1978 års försök. Under den lördagsstängda perioden minskade försäljningen från Alkos butiker med ca 7 procent. Samtidigt ökade dock försäljningen av mellanöl. En ökning av alkoholserveringen på restaurangerna kunde också noteras. Ökningen av mellanöls- och restaurangförsäljningen var dock inte lika stor som nedgången av försäljningen från Alko-butikerna. Totalförsäljningen av alkoholdrycker – uttryckt i hundraprocentig alkohol – minskade sålunda med uppskattningsvis ca 3 procent på grund av lördagsstängningen. Vid 1979 års försök beräknades lördagsstängningen ha medfört en minskning av totalkonsumtionen med 2–3 procent.

Det mest påtagliga resultatet av försöken med lördagsstängda Alko-butiker i Finland är emellertid nedgången av antalet omhändertaganden för fylleri. Resultatet av 1978 års försök blev en klar nedgång av fylleri på allmän plats. Denna nedgång hade inletts redan före försöksperiodens början. Under hela år 1978 minskade fyllerifrekvensen med 12 procent. Under försöksperioden uppgick emellertid minskningen av antalet omhändertaganden på lördagar till hela 37 procent. Totalt under veckosluten (fredag–söndag) var minskningen 23 procent under försöksperioden.

Till denna statistiska bild av försökets effekter på fyllerifrekvensen kan läggas rapporter från polismyndigheterna i en rad kommuner, vilka nästan utan undantag redovisar en minskning av ordningsproblemen och "en positiv verkan på den allmänna ordningen och säkerheten".

Om en lördagsstängning av systembutikerna får dessa dämpande effekter på storkonsumtionen av alkohol, borde man också enligt SAMO kunna förvänta sig positiva verkningar när det gäller viss brottslighet som i hög grad är koncentrerad till veckosluten och står i starkt samband med alkoholberusning. SAMO nämner särskilt våldsbrott, skadegörelse och trafiknykterhetsbrott.

Det är vidare enligt SAMO sannolikt att en lördagsstängning skulle få den gynnsamma effekten att trycket på akutsjukvården minskade under helgerna.

I den finska diskussionen om effekterna av lördagsstängda alkoholbutiker har ibland framförts farhågor för att stängningen skulle kunna leda till en ökad langning av alkoholdrycker. Den ökning av langningen som en del polismyndigheter har förmärkt är emellertid inte så stor att den enligt den finska polisens uppfattning väger tyngre än fördelarna med lördagsstängning.

SAMO har vid kontakter med det finska social- och hälsovårdsministeriet inhämtat att ministeriet bedömer effekterna av de hittillsvarande försöken med lördagsstängda Alko-butiker som i allt väsentligt positiva. Denna bedömning delas av polismyndigheterna, Alko och de sociala myndigheterna. Mot bakgrund av de positiva erfarenheterna har Alkos förvaltningsråd beslutat att den hittillsvarande försöksverksamheten skall permanentas. Det innebär att Alko-butikerna tills vidare är stängda under de fem månaderna maj t. o. m. september. Man överväger också att hålla butikerna stängda alla lördagar under året. Den finska regeringen har ännu inte tagit ställning till detta förslag.

Styrelsen för Systembolaget, som har beretts tillfälle att yttra sig över SAMO:s förslag, avstyrker i sitt remissvar förslaget om lördagsstängning av systembutikerna. Enligt Systembolagets mening innebär beslut om försök med lördagsstängning i realiteten ett beslut om permanent lördagsstängning. Därför krävs, enligt bolagets mening, en betydligt grundligare utredning än den SAMO har åstadkommit.

Skall man likväl pröva lördagsstängning bör det ske med största försiktighet, understryker Systembolaget. Enligt bolagets uppfattning är det i så fall lämpligast att införa lördagsstängning – i praktiken permanent – under sommarmånaderna juni–augusti från och med det år regeringen bestämmer för att så småningom, om erfarenheterna motiverar det, utvidga den årliga lördagsstängningsperioden.

Enligt Systembolaget kan någon mätbar effekt av en lördagsstängning inte väntas på den totala alkoholkonsumtionens omfattning. Den rapporterade minskningen av alkoholkonsumtionen i Finland var större under de första försöksperioderna än under de senaste. Mot denna bakgrund förefaller det, anser bolaget, som om kundkretsen i Finland allt mer anpassat sina inköp till lördagsstängningen, så att denna efter hand har förlorat sin effekt.

Systembolaget anser vidare att den i Finland iakttagna minskningen av fylleriförsöckelserna på lördagarna inte behöver innebära att missbrukarna har minskat sin konsumtion utan endast att de har förskjutit den till andra tider.

I sitt yttrande pekar Systembolaget även på vissa praktiska problem som en lördagsstängning av systembutikerna skulle föra med sig för bolaget. När det gäller konsekvenserna för Systembolagets personalrekrytering säger bolaget bl. a. att en lördagsstängning visserligen skulle underlätta rekryteringen av heltidsanställd personal, men samtidigt försvåra rekryteringen av deltidsanställd personal, eftersom de deltidsanställda skulle komma att få kortare tjänstgöringstider och därmed lägre inkomster.

Bolaget konstaterar vidare att systembutikernas försäljning skulle komma att öka under fredagarna vid en lördagsstängning. Detta innebär enligt bolaget att en stor del av butikerna skulle få för liten kapacitet för försäljningen under fredagseftermiddagarna.

I sitt remissyttrande avstyrker sålunda Systembolaget förslaget om lördagsstängda systembutiker. Denna ståndpunkt har emellertid senare kommit att i någon mån modifieras. Vid en uppvaktning i socialdepartementet av bolagets verkställande direktör och personalföreningen har nämligen föreningen förklarat att dess krav avser en permanent lördagsstängning under de tre sommarmånaderna, juni till och med augusti. Bolagets verkställande direktör har uttalat att han efter konsultation med flertalet av ledamöterna i bolagets styrelse kan acceptera en permanent lördagsstängning under de tre nämnda månaderna, trots att det enligt honom är föga troligt att detta ger några mätbara alkoholpolitiska fördelar. En permanent lördagsstängning av systembutikerna under sommarmånaderna skulle samtidigt kunna tjäna som en försöksverksamhet i den meningen att resultatet av sommarstängningen skulle kunna bilda underlag för ett framtida ställningstagande till frågan om en ev. utvidgning av lördagsstängningen till att omfatta alla lördagar under året.

Enligt min bedömning ger de av SAMO redovisade resultaten av försöksverksamheten med lördagsstängda Alko-butiker i Finland, som numera är permanent under viss del av året, motiv för att genomföra en motsvarande verksamhet i Sverige. Att döma av de finska erfarenheterna bör en lördagsstängning kunna medföra, förutom en viss nedgång av den totala alkoholkonsumtionen, en väsentlig minskning av fylleriet och även i övrigt en förbättrad ordning på allmän plats. Därtill kommer, som SAMO har påpekat, sannolikt gynnsamma effekter på viss brottslighet, olycksfallsfrekvensen i trafiken och ett minskat tryck på akutsjukvården.

Även om resultatet av en svensk modell med lördagsstängda systembutiker naturligtvis inte kan förutsägas med total säkerhet, finns det knappast något skäl att tro att effekterna skulle bli väsentligt annorlunda i Sverige än vad de har blivit i Finland.

Mot en lördagsstängning av systembutikerna har bl. a. anförts att en sådan åtgärd skulle innebära en viss försämring av Systembolagets service gentemot allmänheten. Det ligger emellertid i sakens natur att åtgärder som vidtas i syfte att minska alkoholens tillgänglighet och därmed alkoholskadorna också innebär en serviceinskränkning för allmänheten. Vid en avvägning mot de alkoholpolitiska och andra vinster som lördagsstängda systembutiker bör kunna ge är den servicebegränsning som en lördagsstängning skulle medföra enligt min mening inte av den omfattningen att den kan tillmätas avgörande betydelse.

Systembolaget har pekat på olika praktiska svårigheter och problem som en lördagsstängning skulle innebära för bolagets del. Jag anser för min del inte att dessa svårigheter väger så tungt att man av hänsyn till dem bör avstå från att förverkliga SAMO:s förslag. Samtidigt är det emellertid uppenbart att försöksverksamhet med lördagsstängda systembutiker under ett år skulle medföra vissa olägenheter för verksamheten inom Systembolaget. Mot denna bakgrund anser jag att en försöksverksamhet med lördagsstängning av Systembolagets butiker bör genomföras enbart under en del av året.

Närmast till hands ligger då att som i Finland genomföra lördagsstängningen under sommarhalvåret. I Finland är, som tidigare har nämnts, alkoholbutikerna stängda under fem månader varje år, nämligen maj–september. Jag anser att ett försök med lördagsstängda systembutiker bör genomföras under en fyra månader lång period under år 1981, lämpligen månaderna juni–september.

Det är väsentligt att verksamheten blir föremål för en vetenskapligt upplagd utvärdering genom vilken såväl alkoholpolitiska som andra effekter av lördagsstängningen kartläggs. Det bör ankomma på socialdepartementet att i samråd med vetenskaplig expertis utarbeta en utvärderingsplan och ansvara för att undersökningen genomförs. Utvärderingen bör kunna finansieras inom ramen för de medel som under budgetåret 1981/82 står till förfogande för forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet inom socialdepartementets verksamhetsområde.

3.4 Lagändringar

De reglerande åtgärderna intar även efter 1977 års alkoholpolitiska reform en framträdande plats i alkoholpolitiken. Som jag redan har konstaterat är ett av målen för denna politik att konsumtionen skall begränsas. Försäljningen av alkoholdrycker skall ske återhållsamt. Sociala hänsyn skall tas främst för att skydda ungdomen. En annan grundläggande tanke i vår alkoholpolitik är att privata vinstintressen skall hållas utanför alkoholhanteringen så mycket som möjligt. Genom att i stor utsträckning koppla bort det privata vinstintresset försöker man förverkliga en återhållsam försäljning av alkoholdrycker.

Bestämmelserna om alkoholhanteringen är fr. o. m. år 1978 samlade i huvudsak i fyra lagar.

- lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m. (LTD),
- lagen (1977:293) om handel med drycker (LHD),
- lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat (LFTA),
- lagen (1977:306) om dryckesskatt.

SAMO har i den föreliggande rapporten om alkoholpolitiken som jag redan nämnt föreslagit vissa ändringar i den lagstiftning som reglerar alkoholhanteringen. På grundval härav har det i socialdepartementet upprättats förslag till lagar om ändring i LTD och LHD.

På min hemställan beslöt regeringen den 19 februari i år att inhämta lagrådets yttrande över förslagen. En närmare redogörelse av förslagen framgår av lagrådsremissen, som bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Förslagen innebär i stora drag följande. Det föreslås straffskärpning för bl. a. hembränning och langning. Straffmaximum för olovlig tillverkning av sprit (27 § LTD) resp. för olovlig försäljning av alkoholdrycker (72 § LHD) ändras sålunda. Det högsta fängelsestraffet för sådana brott höjs, för normalbrotten från fängelse ett år till fängelse två år och för de grova brotten från fängelse två år till fängelse fyra år. Genom att det förekommer hänvisningar till dessa lagrum när det gäller andra brott blir de nya straffskalorna tillämpliga även för bl. a. olovligt förfarande med teknisk sprit (10 § LFTA) och för olovlig försäljning av teknisk sprit (9 § LFTA). Vidare föreslås att straffskalan för olovligt innehav av alkoholdrycker (75 § LHD) ändras från böter eller fängelse högst sex månader till böter eller fängelse högst ett år och att straffet för olovlig dryckeshantering (76 § LHD) ändras från enbart böter till böter eller fängelse i högst sex månader. Beträffande motiven och den närmare innebörden av straffskärpningarna hänvisas till lagrådsremissen.

Förslagen innefattar vidare en särskild straffsanktionerad regel om förbud mot att som gåva eller lån överlåta alkoholdrycker till ungdomar. Syftet är att förhindra sådan överlåtelse till de ålderskategorier som inte får köpa dryckerna. Det skall dock alltså vara tillåtet att bjuda ungdomarna av en alkoholdryck. Regeln föreslås införd i 12 § LHD. I det sammanhanget föreslås slutligen ett förtydligande som gäller förverkande av dryckerna hos dem som fått dem olovligen överlättna till sig. Förtydligandet anger att förverkande kan ske även hos dem som är fria från ansvar med hänsyn till att dryckerna har anskaffats för deras personliga bruk. Även när det gäller den närmare innebörden av dessa förslag hänvisas till lagrådsremissen.

SAMO har föreslagit ändringar i reglerna om servering av alkoholdrycker. Av lagrådsremissen följer att jag inte nu är beredd att lägga fram förslag i denna fråga.

Lagrådet har yttrat sig över förslagen i lagrådsremissen. Utdrag av lagrådets protokoll den 19 mars i år bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Lagrådet har sammanfattningsvis i sak godtagit de i remissen framförda förslagen men föreslagit en omredigering beträffande gåvoförbudet i 12 § LHD och i anledning av ändringen i 79 § LIID angående förverkande förordat en motsvarande lagändring i 13 § lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat (LFTA). Jag kan ansluta mig till vad lagrådet har anfört i sitt yttrande. Jag förordar således att 12 § LHD omredigeras och att 13 § LFTA ändras, allt i överensstämmelse med vad lagrådet har föreslagit.

4 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

dels anta förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker,
3. lag om ändring i lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat,

dels godkänna vad jag har anfört om lördagsstängning av systembutikerna.

5 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

**Lagrådsremiss
om vissa åtgärder inom alkoholpolitiken;**

beslutad den 19 februari 1981.

Regeringen överlämnar för lagrådets yttrande de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

KARIN SÖDER

Björn Sjöberg

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Lagrådsremissen innehåller förslag om vissa ändringar i alkohollagstiftningen. De grundar sig på den av samordningsorganet för alkoholfrågor (SAMO) avlämnade rapporten (Ds S 1980:10) Om alkoholpolitiken.

Olika tecken tyder på att olovlig tillverkning och överlåtelse av alkoholdrycker samt olovlig rening och överlåtelse av denaturerad sprit har ökat under senare år. I lagrådsremissen föreslås att straffmaximum för vissa sådana brott höjs.

För att motverka överlåtelse av alkoholdrycker till ungdomar föreslås en särskild regel om förbud och straff för gåva och lån av alkoholdrycker till underåriga.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1981.

SOCIALDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-02-19

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsrådet Söder

Lagrådsremiss om vissa åtgärder inom alkoholpolitiken

1 Inledning

Riksdagen förordade under våren 1980 att ett samordningsorgan skulle inrättas på alkoholområdet (SoU 1979/80:31, rskr 184). Med stöd av regeringens bemyndigande den 14 maj 1980 har jag tillkallat ett sådant särskilt samordningsorgan (S 1980:06) för alkoholfrågor (SAMO) med uppgift att lägga fram förslag om vidgade informationsinsatser och åtgärder för att förbättra rehabiliteringen av alkoholmissbrukare samt förslag som syftar till att begränsa tillgängligheten av alkohol. SAMO har också till uppgift att särskilt uppmärksamma det växande alkoholmissbruket bland kvinnor liksom barnens situation i familjer där missbruk förekommer.

I SAMO ingår statssekreterarna i social-, justitie-, kommunikations-, budget-, utbildnings-, handels-, arbetsmarknads- och kommundepartementen samt cheferna för rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen och generaltullstyrelsen. Ordförande i SAMO är statssekreteraren i socialdepartementet.

SAMO har i december 1980 överlämnat förslag till vissa åtgärder på det alkoholpolitiska området i en rapport (Ds S 1980:10) Om alkoholpolitiken. Förslagen har begränsats till sådana åtgärder som enligt SAMO:s mening är möjliga och särskilt angelägna att genomföra på kort sikt. De berör flertalet av de områden som anges i kommitténs direktiv, nämligen

- åtgärder för att påverka attityder och värderingar kring bruk av alkohol och andra droger.

- åtgärder för att begränsa alkoholens tillgänglighet och minska alkoholskadorna.
- åtgärder för att förbättra vården för alkoholmissbrukare.

SAMO fortsätter sitt arbete med att initiera och planlägga de ytterligare åtgärder som kan anses nödvändiga.

Jag förordar att regeringen under våren förelägger riksdagen förslag på grundval av den föreliggande rapporten. I fråga om åtgärder för att begränsa alkoholens tillgänglighet och minska alkoholskadorna innefattar förslagen lagändringar. Det gäller vissa ändringar i straffskalorna för illegal alkoholantering och ett förbud mot gåva och lån av alkoholdrycker till ungdomar. Jag föreslår även en ändring som rör förverkande av drycker. Lagförslagen innebär ändringar i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m. och lagen (1977:293) om handel med drycker.

Lagrådets yttrande bör inhämtas beträffande lagförslagen innan en proposition föreläggs riksdagen.

2 Allmänna utgångspunkter

Under efterkrigstiden har alkoholkonsumtionen per invånare i Sverige fördubblats. De senaste åren har konsumtionsutvecklingen stagnerat. Under år 1980 har en ganska kraftig nedgång av den registrerade alkoholförsäljningen skett.

Alkoholskadorna har ökat kraftigt under senare decennier. Alkoholen kostar samhället åtskilliga miljarder kronor varje år i form av vårdkostnader, produktionsbortfall, brottslighet, olycksskador m. m. Överdödligheten bland alkoholmissbrukare är stor. Alkohol är en av de viktigaste orsakerna bakom sjukdom och för tidig död. Härtill kommer det personliga lidande som missbruket medför för missbrukarna själva och för deras omgivning.

Man kan peka på olika drag i samhällsutvecklingen som kan antas ha haft betydelse för den starka ökningen av alkoholkonsumtionen och alkoholskadorna. Den ökade köpkraften, den växande turismen och den ökade fritiden är exempel på sådana förhållanden.

De specifika alkoholpolitiska åtgärderna bör ses som komplement till allmänpolitiska reformer som syftar till att öka tryggheten och gemenskapen i samhället och motverka negativa effekter av samhällsutvecklingen.

Men alkoholproblem är inte bara ett uttryck för otillfredsställande sociala förhållanden. Alkoholen spelar därtill en självständig, problemskapande och problemförstärkande roll. En politik som enbart tar sikte på att undanröja sociala bakgrundsförhållanden till missbruk och inte innefattar åtgärder riktade direkt mot bruket och överkonsumtionen av alkohol har knappast några möjligheter att lyckas.

Det har inträffat en opinionssvängning i alkoholfrågorna under de senaste åren. En omprövning av tidigare "tillåtande" attityder till traditionella alkoholvanor har påbörjats. SAMO har framhållit att det knappast finns en mer angelägen alkoholpolitisk uppgift för samhället just nu än att söka ytterligare förstärka denna omprövning. Jag instämmer helt häri.

Ett övergripande mål för alkoholpolitiken är att minska den totala alkoholkonsumtionen. En väg att åstadkomma en sådan begränsning av alkoholkonsumtionen är att genom informationsinsatser och opinionsbildande arbete söka påverka alkoholvanorna. En annan väg är att minska alkoholens tillgänglighet genom olika typer av restriktiva åtgärder, inklusive en aktiv prispolitik.

När det gäller informationsinsatser och opinionsbildande arbete pågår redan en mycket omfattande aktivitet. Ett exempel äraktionen mot alkoholfaran som bedrivs i socialdepartementets regi. SAMO har föreslagit ett fortsatt omfattande informationsarbete, bl. a. inom skolan, försvarsmakten samt mödra- och barnhälsovården.

SAMO:s rapport innefattar även åtgärder för ett intensifierat utvecklingsarbete på vårdområdet, däribland åtgärder för kvinnliga missbrukare.

SAMO föreslår även en försöksverksamhet med lördagsstängda systembutiker. Förslaget bör övervägas när jag återkommer till regeringen med förslag till proposition.

3 Lagändringar

3.1 Inledning

De reglerande åtgärderna intar även efter 1977 års alkoholpolitiska reform en framträdande plats i alkoholpolitiken. Som jag redan har konstaterat är ett av målen för denna politik att konsumtionen skall begränsas. Försäljningen av alkoholdrycker skall ske återhållsamt. Sociala hänsyn skall tas främst för att skydda ungdomen. En annan grundläggande tanke i vår alkoholpolitik är att privata vinstintressen skall hållas utanför alkoholhanteringen så mycket som möjligt. Genom att i stor utsträckning koppla bort det privata vinstintresset försöker man förverkliga en återhållsam försäljning av alkoholdrycker.

Principen att privata vinstintressen inte bör tillåtas är inte helt genomförd. De mer betydande undantagen utgörs av tillverkning av vin, starköl och öl samt detaljhandel med öl och dessutom servering av alkoholdrycker. För att hanteringen skall ske på ett tillfredsställande sätt styrs den i dessa fall genom tillståndskrav och tillsynsverksamhet. Kravet på tillstånd gäller dock inte tillverkning av bl. a. vin i hemmet för eget behov. Privata vinstintressen återfinns även i försäljningen i s. k. tax-free shops samt i försäljningen och serveringen av skattefritt provianterade alkoholdrycker i internordisk och

annan utrikes trafik.

Bestämmelserna om alkoholhanteringen är fr. o. m. 1978 samlade i huvudsak i fyra lagar.

- lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m. (LTD)
- lagen (1977:293) om handel med drycker (LHD)
- lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat (LFTA)
- lagen (1977:306) om dryckesskatt.

SAMO har i den föreliggande rapporten om alkoholpolitiken som jag redan nämnt föreslagit vissa ändringar i den lagstiftning som reglerar alkoholhanteringen. Jag tar här upp till övervägande förslag om straffhöjningar för illegal alkoholhantering och ett förbud mot gåva eller lån av alkoholdrycker till ungdomar. Jag föreslår i detta sammanhang även ett förtydligande som gäller förverkande av alkoholdrycker hos dem som brottsligen tillhandahållits drycken.

SAMO har även föreslagit vissa förtydliganden i de lagregler som gäller servering av alkoholdrycker. Serveringen, som i LHD definieras som försäljning för förtäring på stället, är föremål för den mest ingående regleringen i lagen. Servering kräver tillstånd. Det finns särskilda regler om serveringens bedrivande och verksamheten står under länsstyrelsens tillsyn. Ändamålet med tillståndsprövningen är att undanröja riskerna för alkoholpolitiska olägenheter i samband med serveringen. En av grundprinciperna är att tillstånd till servering av alkoholdrycker får meddelas endast om det kan antas att servering av lagad mat kommer att utgöra en betydande del av rörelsen (41 § LHD). Endast egentliga restauranger (matställen) skall alltså få tillstånd att servera starkare alkoholdrycker. Syftet är att förhindra rörelser som enbart tillhandahåller alkoholdrycker. När det gäller öl är kravet på mathållning inte lika starkt. Vid tillståndsprövningen skall en helhetsbedömning av restaurangen göras med beaktande av verksamhetens inriktning, kundkrets, lokaler, mathållning m. m. Någon minimigräns för andelen lagad mat har därför inte fastställts.

SAMO har redogjort för sin syn på utvecklingen inom restaurangbranschen och föreslagit två ändringar i lagtexten. Sålunda har det föreslagits ett tillägg i 41 § för att förtydliga den alkoholpolitiskt viktiga principen att servering av starkare alkoholdrycker än öl skall förbehållas rörelser som är matställen. Enligt den nuvarande lydelsen av 41 § får tillstånd till servering meddelas endast om det kan antas att tillhandahållande av lagad mat kommer att utgöra en betydande del av rörelsen. Enligt förslaget skall tillstånd få meddelas endast om det kan antas att serveringsstället kommer att få karaktären av restaurang där tillhandahållandet av lagad mat utgör en betydande del av rörelsen. Vidare bör det enligt samordningsorganet göras klart att om en rörelse under viss tid eller i en betydande del av lokalen har en

annan karaktär än restaurang, så får starkare alkoholdrycker inte serveras. Det föreslås ske genom en regel i 45 § LHD, som tar sikte på serveringens bedrivande. Regeln föreslås lyda:

Används ett serveringsställe på ett sådant sätt att tillhandahållandet av lagad mat under vissa tider inte utgör en betydande del av rörelsen, får starkare alkoholdrycker än öl ej serveras under sådan tid.

I skrivelser som ingivits till socialdepartementet har företrädare för restaurangbranschen ansett att det inte framgår om ändringarna är avsedda att understryka principer som redan gäller eller om avsikten är att förändra restaurangnäringen. Enligt deras kritik har tillägget till 41 § – att serveringsstället skall ha karaktären av restaurang – inte någon klarläggande innebörd. De motsätter sig att utvecklingen inom restaurangnäringen, där underhållning, dans och samvaro blivit vanligare inslag under senare år, ändras genom nya regler om serveringstillstånd. Enligt kritiken utgör serveringen en ringa del av alkoholkonsumtionen och den sker under former som främjar samhällets önskemål i fråga om alkoholhanteringen. Nuvarande regler med möjlighet att återkalla eller begränsa tillstånd sägs vara tillräckliga för att komma till rätta med oönskade tendenser. SAMO:s förslag till en ny regel i 45 § om inskränkt servering "under vissa tider" sägs kunna uppfattas som om matförsäljningen oberoende av klockslaget skall ha en viss minsta omfattning.

För egen del har jag funnit att frågan om ändringar i serveringsbestämmelserna bör beredas ytterligare genom ett remissförfarande. Jag är därför inte beredd att nu lägga fram något förslag.

3.2 Straffen för illegal alkoholhantering

3.2.1 Definitioner

De viktigaste begreppen inom alkohollagstiftningen definieras i LTD och LFTA. Gemensamt för alla *alkoholhaltiga varor* är att de innehåller mer än 1,8 viktprocent etylalkohol (etanol). Alkoholhaltiga varor avsedda för dryckeskonsumention kallas *alkoholdrycker*. Alkoholdrycker indelas med hänsyn till tillverknings sätt, råvaror och alkoholstyrka i *spritdrycker*, *vin* och *maldrycker* (1–4 §§ LTD). Övriga alkoholhaltiga varor är antingen *sprit*, *teknisk sprit*, *alkoholhaltiga preparat* eller *alkoholhaltiga läkemedel*. Med teknisk sprit menas odenaturerad eller denaturerad sprit som är avsedd att användas för bl. a. tekniska ändamål. Med alkoholhaltiga preparat menas varor som innehåller mer än 1,8 viktprocent alkohol och som inte är teknisk sprit, alkoholdrycker eller läkemedel enligt läkemedelsförordningen (1 § LFTA).

3.2.2 Olovlig tillverkning och rening av alkohol

Olovlig tillverkning av sprit

LTD reglerar förutom tillverkning av drycker även tillverkning av sprit för teknisk eller likartad användning samt hantering av vissa hjälpmedel för tillverkning av sprit. AB Vin & Spritcentralen har monopol på tillverkningen av spritdrycker. För tillverkning av sprit samt av vin, starköl och öl fordras tillstånd av socialstyrelsen. I princip är det dock tillåtet att i hemmet för eget behov tillverka vin, starköl och öl (7–9 §§ LTD).

Den som olovligen tillverkar sprit eller bereder mäsik i uppenbart syfte att olovligen tillverka sprit döms till böter eller fängelse i högst ett år. Detsamma gäller den som forslar, döljer eller förvarar sprit, som uppenbarligen är olovligen tillverkad, eller mäsik, som uppenbarligen är avsedd för olovlig tillverkning av sprit. Är brottet grovt döms till fängelse i högst två år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om sprittillverkningen eller mäsikberedningen skett i större omfattning eller i syfte att sälja varan (27 § LTD). Om gärningen är att anse som ringa skall inte straff ådömas (29 §). Om flera har medverkat till gärningen gäller bestämmelserna om medverkan i 23 kap. 4 och 5 §§ brottsbalken. Den till vilken spriten har sålts eller anskaffats för personligt bruk skall dock vara fri från ansvar (34 §). I 35–37 §§ LTD finns bestämmelser om förverkande och beslag samt om straffskatt.

Det går inte att med någon säkerhet beräkna hur vanlig olovlig sprittillverkning (hembränning) är. Däremot anses det finnas vissa möjligheter att uppskatta förändringar i hembränningens omfattning från en tidpunkt till en annan. Riksskatteverket lät åren 1974 och 1976 göra intervjuundersökningar om svenska folkets inställning till hembränning och konsumtion av hemtillverkade alkohol drycker. På uppdrag av SAMO har socialstyrelsen under hösten 1980 lätit genomföra en motsvarande intervjuundersökning inom ett urval av befolkningen för att försöka ge en bild av hembränningens roll. Nästan hälften (46 %) av de tillfrågade tyckte att hembränning av sprit är en mycket allvarlig lagöverträdelse. Det är lika många som år 1974, men är en markant ökning sedan år 1976, då en tredjedel hade samma uppfattning. Storkonsumenter, dvs. personer som dricker mer sprit än genomsnittet, ansåg i långt mindre utsträckning att hembränning var en allvarlig överträdelse. Detta gällde även ungdomar i åldrarna 15–24 år. Något mindre än en femtedel tyckte att hembränning var en bagatellartad förseelse, vilket är färre än år 1976 men ungefär lika många som år 1974. Tre fjärdedelar av de tillfrågade trodde att hembränningen ökat de senaste två åren. Det är väsentligt fler än år 1976, men något färre än år 1974. 23 % av de tillfrågade trodde att det dracks mycket hembränt på boendeorten, vilket är fler än vid de tidigare undersökningstillfällena. Något färre, eller 16 %, uppgav att det förekom hembränning i bekantskapskretsen. En tiondel av de

tillfrågade hade druckit hembränt under de senaste 12 månaderna. Även detta är något fler än år 1976, men lika många som år 1974. Av storkonsumenterna av sprit var det 26 % som hade druckit hembränt och 32 % sade att hembränning förekommer i bekantskapskretsen. I den yngsta åldersgruppen var motsvarande siffror 17 % resp. 29 %. Slutsatserna i den senaste undersökningen är att allmänheten har skärpt sin inställning mot hembränning sedan år 1976. Det finns enligt undersökningen en utbredd förståelse för alkoholpolitiska bestämmelser på detta område, även om många anser att hembränning är en mindre allvarlig lagöverträdelse. Resultatet av undersökningen tyder på att den illegala tillverkningen av spritdrycker har en väsentlig betydelse från alkoholpolitisk synpunkt. Vid en samlad bedömning av resultaten torde kunna utläsas att hembränningen har ökat inte obetydligt sedan år 1976. Å andra sidan synes en minskning ha skett mellan undersökningarna år 1974 och år 1976.

Antalet ärenden om misstänkt hembränning som kommit till polisens kännedom har blivit fler under 1970-talet. Tendensen har emellertid inte varit enhetlig under decenniet, vilket framgår av följande tabell.

<i>År</i>	<i>Antal ärenden</i>
1971	149
1972	225
1973	315
1974	302
1975	243
1976	171
1977	261
1978	244
1979	288

En annan beräkningsgrund som ibland åberopas i detta sammanhang är en jämförelse mellan åtgången av mjöl och jäst. Uppskattningar av detta slag är dock mycket osäkra.

SAMO har i sin rapport som en försiktig slutsats angivit att de jämförelser som kan göras tyder på en ökning av hembränningen under det senaste decenniet.

Under senare år har flera s. k. spritfabriker avslöjats. En av fabrikena hade exempelvis ett tiotal anställda. Av den sprit som tillverkades vid fabriken hade 80 000 liter 40-procentig sprit sålts för 1,4 milj. kr.

Olovlig rening av teknisk sprit m. m.

Enligt lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat (LFTA) får i princip teknisk sprit importeras, säljas och köpas endast efter tillstånd från socialstyrelsen. Enligt 3 § skall teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat, som inte är avsedda för förtäring, denatureras. Socialstyrelsen kan emellertid medge undantag från denatureringskravet om det finns särskilda skäl, förutsatt att fara för missbruk inte föreligger.

Den som olovligen tar bort eller försvagar denatureringsmedel i teknisk sprit eller alkoholhaltigt preparat (*renaturerar*) döms för olovligt förfarande med teknisk sprit. Straffskalan är densamma som vid olovlig tillverkning av sprit, alltså i normalfallet böter eller fängelse i högst ett år och i grova fall fängelse i högst två år (10 § LFTA). För den som olovligen försäljer teknisk sprit eller säljer renaturerad teknisk sprit eller alkoholhaltigt preparat är påföljden densamma som vid olovlig försäljning av alkoholdrycker, böter eller fängelse i högst ett år och vid grovt brott fängelse i högst två år (9 och 10 §§ LFTA samt 72 § LHD). Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om försäljningen har utgjort ett led i en verksamhet som bedrivits yrkesmässigt eller i större omfattning. I 14 § LFTA finns straffbestämmelser om försök och medverkan till den brottslighet som nu sagts. Som vid olovlig tillverkning kan vid renaturering utdömas straffskatt (13 § LFTA).

Målsättningen vid tillståndsgivningen är att söka motverka att tekniska alkoholprodukter missbrukas eller orsakar skador. Vid bedömning av en ansökan prövas bl. a. om det går att för det avsedda ändamålet använda andra, från missbrukssynpunkt mindre begärliga ämnen än etylalkohol. Om detta inte är möjligt prövas om produkten kan göras obrukbar för förtäring genom s. k. denaturering utan att den legala användningen försväras och utan att varan vid eventuell förtäring blir hälsovadlig.

Vissa alkoholhaltiga preparat, t. ex. bilvårdsmedel, säljs ute i handeln. Priset på dessa varor är mycket lägre än på spritdrycker. Detta bidrar till att missbruk förekommer dels i form av direkt förtäring, dels genom förtäring av renaturerade sådana produkter. Lönsamheten på illegal rening är, till följd av bl. a. råvarans låga pris, mycket stor. Rening förekommer både för eget bruk och fabriksmässigt för försäljning.

Som i fråga om hembränning är det inte möjligt att med någon säkerhet fastställa utbredningen eller omfattningen av illegal renaturering. Det finns dock uppgifter från socialstyrelsen om antalet fall av beslagtagna sådana vätskor som sänts dit för analys och yttrande. Denna statistik visar följande utveckling.

År	Antal fall
1972	1
1973	7
1974	16
1975	2
1976	10
1977	51
1978	61
1979	26

Liksom när det gäller hembränning har flera grova fall av renaturering av tekniska alkoholprodukter avslöjats under senare år. Det har förekommit rent fabriksmässig verksamhet innefattande även en väl uppbyggd försäljningsorganisation. Nyligen upptäcktes ett fall där 50 000 liter 40-procentig alkohol sålts i femlitersdunkar. En annan fabrik använde kapsylmaskin och kopior av utländska spritdrycksetiketter.

Den sammanlagda försäljningen av teknisk sprit under år 1979 utgjorde ca 56 milj. liter räknat som 100-procentig alkohol. Som en jämförelse kan nämnas att Systembolagets försäljning av spritdrycker samma år utgjorde ca 25 milj. liter 100-procentig alkohol. Försäljningen av sprit för tekniska och liknande ändamål är således betydligt större än försäljningen av spritdrycker. Detta ger en antydning om omfattningen av de risker som hanteringen av teknisk sprit kan medföra från alkoholpolitisk synpunkt. Bl. a. av detta skäl råder tillståndsvång vid hantering av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat.

3.2.3 Olovlig överlåtelse av alkoholdrycker

Bestämmelserna om försäljning och hantering av alkoholdrycker återfinns i lagen (1977:293) om handel med drycker (LIID).

Med *försäljning* avses varje form av tillhandahållande av drycker mot ersättning (2 §). Detta försäljningsbegrepp är mycket vidsträckt. Det omfattar all överlåtelse mot ersättning av något slag: pengar, varor, tjänster eller andra motprestationer. Byte av en dryck mot annan dryck eller vara räknas också som försäljning. Av rättspraxis synes framgå att ersättningens storlek saknar betydelse. Även om ersättningen är ringa och endast motsvarar en liten del av dryckens värde, föreligger alltså försäljning. Legal försäljning av alkoholdrycker får huvudsakligen ske genom partihandel, detaljhandel och servering.

Vid detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl får sådan vara inte säljas eller utlämnas till den som kan antas inte ha fyllt 20 år. Åldersgränsen

vid detaljhandel med öl och servering av alkoholdrycker är 18 år. På begäran skall mottagaren styrka sin ålder. Alkoholdrycker får inte heller säljas eller utlämnas till den som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel. Utlämning av drycker skall även vägras om det finns särskild anledning att anta att varan är avsedd att olovligen tillhandahållas någon (11 §).

Det är i och för sig tillåtet för den som själv är berättigad att köpa alkoholdrycker att som *ombud* för eller på uppdrag av annan för dennes räkning verkställa köpet och sedan överlämna varan till uppdragsgivaren/köparen. Betalning till ombudet kan ske i förskott eller efterskott. I två fall är dock sådant ombudsskap förbjudet. Det är inte tillåtet att som ombud skaffa alkoholdrycker till den som inte själv har rätt att köpa dessa. Vidare är det förbjudet att i större omfattning tillhandagå annan med anskaffande av alkoholdrycker (12 §).

Ombudsuppdraget måste alltid föregå inköpet, i annat fall räknas förfarandet som olovlig försäljning.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer alkoholdrycker utan tillstånd döms för *olovlig försäljning av alkoholdrycker* till böter eller fängelse i högst ett år. Är brottet grovt döms till fängelse i högst två år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om försäljningen har varit led i en verksamhet som bedrivits yrkesmässigt eller i större omfattning (72 § LHD). Försäljning av olovligt tillverkad sprit rubriceras som olovlig försäljning av alkoholdrycker.

Den som innehar alkoholdrycker i uppenbart syfte att olovligen sälja dem döms för *olovligt innehav av alkoholdrycker* till böter eller fängelse i högst sex månader (75 § LHD).

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet i strid mot 12 § anskaffar alkoholdrycker åt någon som inte har rätt att få sådan vara utlämnad till sig eller anskaffar drycker åt någon i större omfattning döms för *olovligt anskaffande av alkoholdrycker* till samma påföljd som enligt 72 §, dvs. i normalfallet böter eller fängelse högst ett år och i grova fall fängelse i högst två år.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer eller lämnar ut alkoholdrycker i strid mot 11 § till någon som kan antas inte ha uppnått föreskriven ålder eller är märkbart påverkad av berusningsmedel döms för *olovlig dryckeshantering* till böter (76 §).

I ringa fall skall inte dömas till straff för de gärningar som nu har beskrivits (78 §).

För försök till olovlig försäljning av alkoholdrycker (72 §) eller till olovligt anskaffande av sådana drycker (74 §) döms till ansvar enligt bestämmelserna i brottsbalken om försök till brott. Den som medverkat till sådant försök eller till någon av de gärningar som nu har beskrivits döms till ansvar enligt brottsbalkens bestämmelser om medverkan till brott. Den till vilken

alkoholdrycker har sålts eller annars har anskaffats för personligt bruk skall dock vara fri från ansvar (78 §).

Olovlig överlåtelse av alkoholdrycker förekommer i en rad olika former. Det allvarligaste är överlåtelse mot ersättning till personer som inte själva är berättigade att köpa systemvaror, nämligen ungdomar under 20 år (för öl 18 år), berusade personer och misstänkta överlåtare (langare). I vissa fall gäller det en transaktion mellan personer som inte tidigare känner varandra, men ofta – inte minst när det gäller ungdomar under 20 år – kan överlåtaren vara en vuxen bekant, en förälder eller en kamrat, vilket framgår av undersökningar som Institutet för marknadsundersökningar utfört åt socialdepartementet i januari–februari 1980. Det förekommer att man finansierar sitt eget bruk eller missbruk genom att ta betalt för sina "langartjänster".

Härutöver förekommer naturligtvis en olovlig försäljning av alkohol till personer som i och för sig har rätt att köpa alkoholdrycker från Systembolaget. Det är inte heller bara systemvaror som säljs, utan också hembränd eller renad alkohol. Även hemtillverkat vin förekommer på den illegala marknaden.

Olovlig försäljning kan vidare innebära att en försäljningsrätt överskrids, t. ex. på en restaurang, eller att försäljning sker trots att serveringstillstånd helt saknas. I det senare fallet kan det vara fråga om illegala klubbar. Det finns sådana klubbar som är helt inriktade på olovlig servering och annan försäljning av alkohol. På andra förekommer dessutom olaglig spelverksamhet eller prostitution.

Den grova försäljningsbrottsligheten kan vara väl organiserad. Fall har uppdragats där varan ha beställts per telefon från en väning som fungerat som lager och från vilken leverans har skett omgående dygnet runt.

3.3 Förslag till straffskärpningar

SAMO har föreslagit att straffskalorna i 27 § LTD för olovlig tillverkning av sprit m. m. och för olovligt förfarande med teknisk sprit (10 § LFTA) ändras, i normalfallet från böter eller fängelse i högst ett år till böter eller fängelse i högst två år och för grova brott från fängelse i högst två år till fängelse i högst fyra år. En motsvarande skärpning för både normalbrottet och grova brott föreslås i 72 § LIID för olovlig försäljning av alkoholdrycker samt för olovlig försäljning av teknisk sprit (9 § LFTA) och av renaturerad teknisk sprit eller alkoholhaltiga preparat (10 § andra stycket LFTA). Genom att 72 § LHD är tillämplig även vid anskaffande av renaturerad sprit eller alkoholhaltiga preparat samt vid viss annan medverkan (10 § andra stycket LFTA) liksom vid olovligt anskaffande av alkoholdrycker (74 § LHD) skulle de föreslagna ändringarna innebära straffskärpningar även för dessa brott.

SAMO har vidare föreslagit att straffskalan för olovligt innehav av

alkoholdrycker (75 § LHD) ändras från böter eller fängelse i högst sex månader till böter eller fängelse i högst ett år och att straffet för olovlig dryckeshantering (76 § LHD) ändras från enbart böter till böter eller fängelse i högst sex månader.

Till grund för förslaget i hithörande delar har SAMO anført i huvudsak följande (Ds S 1980:10 s. 110 ff).

Hela den brottslighet med olovlig tillverkning, rening och överlåtelse av alkoholdrycker som nu har beskrivits motverkar den alkoholpolitiska målsättningen att sänka den totala konsumtionen. Alkohol som tillförs via den illegala marknaden är oåtkomlig för de styrmedel som skapats för alkoholhanteringen. De allvarigare formerna av brottslighet på området ger inte sällan betydande ekonomisk vinning. Det finns, som visats i det föregående, klara tecken på att denna kriminalitet har ökat i omfattning under senare år. Det föreligger, som också har påpekats, en betydande risk för att den illegala alkoholhanteringen – om den inte möts med kraftfulla motåtgärder – kommer att öka ytterligare, till följd av prishöjningarna på de legalt försålda alkoholdryckerna.

Undersökningar visar att det är en relativt utbredd uppfattning att olovlig alkoholhantering är ett bagatellartat brott. En fortsatt informationsverksamhet och opinionsbildning kring alkoholens skadeverkningar och nödvändigheten att pressa tillbaka alkoholkonsumtionen torde vara det viktigaste medlet att påverka dessa attityder. Dessutom bör emellertid uppfattningen att den illegala alkoholhanteringen utgör en allvarlig form av brottslighet komma till tydligare uttryck i lagstiftningen och lagtillämpningen.

För samma slutsats talar även, enligt SAMOs mening, det förhållandet att målgrupperna för den olovliga försäljningen ofta är just de personer som regleringen är till för att skydda. Ungdomens allt tidigare konsumtionsdebut skapar utökade marknader för olovlig överlåtelse av både systemvaror och olovligen tillverkad och renad alkohol.

Det är naturligtvis särskilt angeläget att bekämpa de allvarligaste formerna av kriminalitet som förekommer inom detta område. Från alkoholpolitisk synpunkt inger emellertid även en ökad utbredning av den mindre grova alkoholbrottsligheten, såsom olovlig tillverkning för " eget bruk", allvarliga farhågor. Av angivna skäl är det enligt samordningsorganets mening klart motiverat att höja straffskalorna för de brott som här är aktuella.

Jag kan i huvudsak instämma i det som SAMO har uttalat som grund för straffskärpningar. För egen del vill jag vidare anföra följande.

Förslaget innebär att straffmaximum höjs både för normalbrotten och för de grova fallen av illegal tillverkning (27 § LTD) resp. försäljning (72 § LHD). Straffminimum föreslås oförändrat i båda skalorna.

I fråga om höjningen av straffmaximum för de grova brotten svarar den mot syftet att se med större allvar på förekomsten av dels illegala spritfabriker, där sprit framställs eller teknisk sprit renatureras i större omfattning, dels den organiserade langningen. Grova fall av sådan verksamhet har som jag redan nämnt avslöjats under senare år. Denna brottsliga

verksamhet inrymmer betydande ekonomiska intressen för de inblandade och skadar de fiskala intressena. De ekonomiska intressena kommer än mer i förgrunden vid den aktiva prispolitik inom alkoholområdet som riksdagen förordat. Verksamheten kan medföra stor skada för de grupper som regleringen av alkoholhanteringen är till för att skydda. Jag vill särskilt nämna ungdomen. Från polisen har det hävdats att det synes finnas ett samband mellan den grova alkoholbrottsligheten och den organiserade narkotikabrottsligheten. För de fall där brottsligheten kan anses grov enligt de kriterier som redan gäller är det med hänsyn till det som jag nu sagt befogat att låta domstolarna ha straff på upp till fyra års fängelse att tillgå. Som SAMO har framhållit är den övre delen av straffskalan avsedd enbart för mycket allvarliga fall.

När det gäller höjningen av straffmaximum för normalbrotten är syftet att markera att man bör se med större allvar även på denna brottslighet. Från alkoholpolitisk synpunkt är det betänkligt om den uppfattningen skulle bli rådande att olovlig alkoholhantering är ett bagatellartat brott. Denna höjning bör, vilket samordningsorganet framhållit, leda till, förutom en skärpt tillämpning i domstolarna, även en högre prioritet för dessa brott hos polis- och åklagarmyndigheter. Jag förordar alltså att straffmaximum höjs i enlighet med förslaget.

Redan innehavet av alkoholdrycker kan visa på en pågående eller förberedd grov langningsverksamhet. Förslaget att höja straffmaximum i 75 § LHD för olovligt innehav av alkoholdrycker från sex månader till ett år finner jag därför välmotiverat.

För olovlig dryckeshantering enligt 76 § LHD föreslås förutom det nuvarande bötesstraffet fängelse i högst sex månader. Stadgandet omfattar överträdelse av åldersgränser, försäljning till berusade m. m., förutom i systembutiker även i serveringsrörelse samt i butiker med ölförsäljning. Dessutom omfattas Systembolagets partihandel till restauranger samt bryggeriers och andra partihandlars försäljning till restauranger och livsmedelsbutiker. Även brott mot förtäring- och förvaringsförbudet på restauranger hör hit.

Systembolaget har såvitt det gäller bolagets personal motsatt sig förslaget till straffskärpning och anfört att utbildning är bättre än straffhot när det gäller att åstadkomma en god tillämpning av bestämmelserna. Jag kan instämma i det som bolaget har framfört beträffande dess personal. Straffhöjningsförslaget har emellertid en vidare syftning. Jag anser det motiverat att ha fängelsestraff att tillgå mot dem som i organiserade former bryter mot bestämmelserna. För mindre allvarliga överträdelser, beroende exempelvis på okunnighet, kan givetvis inte fängelse komma i fråga. Detta behöver inte särskilt utsägas i lagtexten, utan jag föreslår att ändring här görs endast på det sätt att fängelse i högst sex månader förs in i straffskalan.

3.4 Förbud mot gåva och lån av alkohol till ungdom

Gåva av alkoholdrycker är i princip tillåten. Undantag finns dock. Dessa regleras delvis i LHD. Den som tillverkar, säljer eller förmedlar försäljning av alkoholdrycker får enligt 8 § första stycket i sin rörelse lämna sådan dryck som gåva endast i form av varuprov. Enligt andra stycket i samma paragraf får alkoholdrycker inte lämnas som gåva vid handel med andra varor än sådana drycker. Paragrafen syftar till att hindra att man skänker bort eller bjuder på alkoholdrycker som säljargument. I praxis har gåvoförbudet inte ansetts hindra allmänt godtagen representation.

Enligt 12 § LIID är det förbjudet att som ombud eller på därmed jämförligt sätt anskaffa alkoholdrycker till den som vid detaljhandel inte har rätt att få sådan vara utlämnad till sig. Detta förbud förutsätter inte att vederlag utgår, vilket torde innebära att den som får i uppdrag av en underårig att anskaffa alkoholdrycker, inte därefter ens som gåva eller lån får tillhandahålla denne en sådan dryck. Den som bryter mot förbudet straffas enligt 74 § för olovligt anskaffande av alkoholdrycker.

Vidare gäller förbud mot gåva av alkoholdrycker enligt 69 § lagen (1954:579) om nykterhetsvård, 89 § barnvårdslagen (1960:97) och 62 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt. Dessa bestämmelser avser främst förbud mot att överlämna alkoholdrycker till dem som är intagna i anstalt. Den 1 januari 1982 ersätts bl. a. de två förstnämnda lagarna av socialtjänstlagen (1980:620), som inte innehåller några motsvarande bestämmelser. I det förslag till lag om vård av missbrukare (SOU 1981:7), som nyligen har avlämnats av socialberedningen, finns ett förbud för intagna att inneha bl. a. alkoholdrycker.

Lån av alkoholdrycker, dvs. utlämnande mot återfående av en motsvarande mängd av samma vara, synes i princip vara tillåtet. Det är dock förbjudet i vissa särskilda fall enligt 54 § LHD (bortförande av dryck från restaurang) och enligt de angivna lagrummen i vårdlagstiftningen. Som jag redan nämnt torde även ett lån till underåriga kunna strida mot förbudet i 12 §.

Gåva och lån av alkoholdrycker till ungdomar är alltså inte alltid att anse som olovlig överlåtelse enligt LHD. SAMO har emellertid föreslagit ett förbud som innebär, att den som genom annat än bjudande överlämnar spritdrycker, vin eller starköl som gåva eller lån till den som inte fyllt 20 år straffas för olovligt anskaffande av alkoholdrycker i enlighet med 74 § LHD. Detsamma skulle gälla sådant överlämnande av öl till den som inte fyllt 18 år. Ringa fall skulle enligt 78 § vara straffria. Förbudet föreslås infört i 8 § LHD. SAMO har hänvisat till att det är av stor vikt att förhindra överlåtelser av alkoholdrycker till unga och att en gåva eller ett lån av dryckerna måste anses vara ett med försäljning likvärdigt förfarande.

SAMO har även påtalat att bevissvårigheter kan föreligga i mål om ansvar

för olovlig försäljning eller olovligt anskaffande. Det kan vara bevisat att dryckerna överlämnats till en person som inte är inköpsberättigad, men överlåtaren och mottagaren invänder att det är fråga om lån eller gåva. Detta påstående kan vara svårt att motbevisa. Fördelarna med att straffbelägga gåva och lån är även uppenbara när det gäller förverkande. Enligt 79 § LHD skall bl. a. drycker som varit föremål för brott enligt denna lag förklaras förverkade om det inte är uppenbart obilligt. I praktiken kan emellertid beslut och förverkande försvåras genom att de underåriga uppger att drycken är gåva eller lån. Genom den föreslagna lagändringen skulle dessa svårigheter undanröjas.

Jag instämmer i att det bör förhindras att ungdomar som inte själva får köpa alkoholdrycker tillhandahålls sådan dryck på annat sätt. Av LHD bör därför framgå förbud mot sådant tillhandahållande oavsett om det föregås av ett uppdrag eller sker mot något vederlag. Reglerna bör emellertid inte vara så långtgående att de medför straffansvar för den som låter den unge smaka av en alkoholdryck. Således är det mig främmande att föreslå en regel som förbjöd exempelvis föräldrar, vilka finner skäl därtill, att vid något tillfälle bjuda sina underåriga barn av en alkoholdryck. Även i andra situationer bör det vara tillåtet att bjuda unga av en alkoholdryck. Det är förenat med svårigheter att i lagtexten avgränsa området för en straffsanktionerad regel som förbjuder tillhandahållande genom gåva eller lån men som gör det tillåtet att bjuda av drycken. I praktiken torde emellertid gränsdragnings-svårigheter kunna undvikas genom att ringa fall av brott mot regeln görs straffria.

Av lagtekniska skäl anser jag det lämpligast att införa det av SAMO föreslagna gåvo- och låneförbudet i 12 § LHD. Det bör ske genom tillägg av ett nytt andra stycke.

Det är enligt min mening av stor vikt att drycker som varit föremål för brott enligt LHD kan bli förverkade. Detta gäller särskilt alkoholdrycker som påträffats hos unga. Det torde följa av 36 kap. 4 § brottsbalken att förverkande kan ske även hos den som innehar drycken men skall vara fri från ansvar enligt 78 § tredje stycket andra meningen LHD. Då det emellertid i denna fråga har yppats en viss tvekan i praxis föreslår jag i 79 § LHD ett uttryckligt tillägg härom.

3.5 Ikraftträdande

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1981. Av 5 § andra stycket lagen (1964:163) om införande av brottsbalken följer att de nya straffsatserna inte blir tillämpliga på brott som har begåtts före ikraftträdandet.

4 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag har anfört nu har det inom socialdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker.

5 Specialmotivering

Förslaget till lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m.

27 §

Den som

1. olovligen tillverkar sprit,
2. bereder mäsik i uppenbart syfte att olovligen tillverka sprit eller
3. forslar, döljer eller förvarar sprit, som uppenbarligen är olovligen tillverkad, eller mäsik, som uppenbarligen är avsedd för olovlig tillverkning av sprit, döms till böter eller fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

Vid bedömning om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om sprittillverkningen eller mäsikberedningen har skett i större omfattning eller i syfte att sälja varan.

Förslaget har motiverats i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker

12 §

Det är förbjudet att som ombud eller på därmed jämförligt sätt anskaffa alkoholdrycker till den som enligt 11 § ej har rätt att få sådan vara utlämnad till sig. Det är också förbjudet att i större omfattning tillhandagå annan med att anskaffa alkoholdrycker.

Spritdrycker, vin eller starköl får inte som gåva eller lån överlämnas till den som inte har fyllt 20 år. Öl får inte på sådant sätt överlämnas till den som inte har fyllt 18 år. Vad nu sagts gäller inte när någon bjuder av en alkoholdryck för förtäring på stället.

Som anförts i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.4, innebär det nya andra stycket ett förbud mot att som gåva eller lån överlämna de angivna dryckerna till den som inte fyllt 20 resp. 18 år. Stadgandet innefattar inte förbud att bjuda på alkohol dvs. låta den unge förtära alkohol. Det är alltså de gåvo- och lånetransaktioner som fränsett avsaknaden av vederlag ligger försäljningen nära, som åsyftas med förbudet. Ett överlämnande av en flaska eller en burk för senare förtäring måste därför i princip anses otillåtet. Svårigheter vid tillämpningen att avgränsa det straffbara området torde

kunna undvikas genom att ringa fall är straffria (78 §).

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot förbudet enligt det nya andra stycket straffas enligt 74 § för olovligt anskaffande av alkoholdrycker. I ringa fall skall, som följer av 78 §, inte dömas till straff. Förverkande skall ske enligt 79 §.

72 §

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. säljer alkoholdrycker utan tillstånd eller, om tillstånd ej behövs, utan rätt enligt denna lag,

2. serverar spritdrycker, vin eller starköl som har anskaffats på annat sätt än som sägs i 49 §, döms för olovlig försäljning av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms till fängelse i högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om försäljningen har utgjort led i en verksamhet som bedrivits yrkesmässigt eller i större omfattning.

Ändringarna har kommenterats i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3

75 §

Den som innehar alkoholdrycker i uppenbart syfte att olovligen sälja dem döms för olovligt innehav av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst ett år.

Ändringen har kommenterats i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3, och skall ses mot bakgrunden av att straffet för olovlig försäljning har skärpts.

76 §

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer eller utlämnar alkoholdrycker i strid mot 11 § till någon som kan antas inte ha uppnått föreskriven ålder eller som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel, eller vid partihandel underlåter att på sätt föreskrivs i 24 § första stycket förvissa sig om att köparen har rätt att återförsälja varan, döms för olovlig dryckeshantering till böter eller fängelse i högst sex månader.

För olovlig dryckeshantering dömes också den som försäljer alkoholfria drycker i strid mot förbud som meddelats enligt 65 §, förvarar drycker i strid mot 55 § eller tillåter alkoholförtäring eller förvaring av alkoholdrycker i strid mot 56 §.

Ändringen har kommenterats i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.

79 §

Drycker som har varit föremål för brott enligt denna lag eller värdet därav samt utbyte av sådant brott skall förklaras förverkade, om det är uppenbart obilligt. Förverkande av drycker kan ske även hos den som är fri från ansvar för brottet enligt 78 § tredje stycket andra meningen.

Föremål som har använts som hjälpmedel vid brott enligt 72 eller 74 § eller dess värde får förklaras förverkat, om det är påkallat till förebyggande av brott eller av annan grund särskilda skäl föreligger.

Tillägget till första stycket om förverkande har motiverats i avsnitt 3.4.

6 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker.

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

1 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m.**

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

27 §

Den som

1. olovligen tillverkar sprit,
2. bereder mäsik i uppenbart syfte att olovligen tillverka sprit eller
3. forslar, döljer eller förvarar sprit, som uppenbarligen är olovligen tillverkad, eller mäsik, som uppenbarligen är avsedd för olovlig tillverkning av sprit *dömes* till böter eller fängelse i högst *ett* år.

Är brottet grovt, *dömes* till fängelse i högst *två* år.

Vid bedömning om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om sprittillverkningen eller mäsikberedningen har skett i större omfattning eller i syfte att sälja varan.

3. forslar, döljer eller förvarar sprit, som uppenbarligen är olovligen tillverkad, eller mäsik, som uppenbarligen är avsedd för olovlig tillverkning av sprit, *döms* till böter eller fängelse i högst *två* år.

Är brottet grovt, *döms* till fängelse i högst *fyra* år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

2 Förslag till Lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker

Härigenom föreskrivs att 12, 72, 75, 76 och 79 §§ lagen (1977:293) om handel med drycker skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

Det är förbjudet att som ombud eller på därmed jämförligt sätt anskaffa alkoholdrycker till den som enligt 11 § ej har rätt att få sådan vara utlämnad till sig. Det är också förbjudet att i större omfattning tillhandagå annan med att anskaffa alkoholdrycker.

Spritdrycker, vin eller starköl får inte som gåva eller lån överlämnas till den som inte har fyllt 20 år. Öl får inte på sådant sätt överlämnas till den som inte har fyllt 18 år. Vad nu sagts gäller inte när någon bjuder av en alkoholdryck för förtäring på stället.

72 §

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. säljer alkoholdrycker utan tillstånd eller, om tillstånd ej behövs, utan rätt enligt denna lag,

2. serverar spritdrycker, vin eller starköl som har anskaffats på annat sätt än som sägs i 49 §, dömes för olovlig försäljning av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst två år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om försäljningen har utgjort led i en verksamhet som bedrivits yrkesmässigt eller i större omfattning.

2. serverar spritdrycker, vin eller starköl som har anskaffats på annat sätt än som sägs i 49 §, döms för olovlig försäljning av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms till fängelse i högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om försäljningen har utgjort led i en verksamhet som bedrivits yrkesmässigt eller i större omfattning.

75 §

Den som innehar alkoholdrycker i uppenbart syfte att olovligen sälja dem dömes för olovligt inne-

Den som innehar alkoholdrycker i uppenbart syfte att olovligen sälja dem döms för olovligt inne-

Nuvarande lydelse

hav av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst *sex månader*.

Föreslagen lydelse

hav av alkoholdrycker till böter eller fängelse i högst *ett år*.

76 §¹

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer eller utlämnar alkoholdrycker i strid mot 11 § till någon som kan *antagas ej* ha uppnått föreskriven ålder eller som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel, eller vid partihandel underlåter att på sätt *föreskrives* i 24 § första stycket förvissa sig om att köparen har rätt att återförsälja varan, *dömes* för olovlig dryckeshantering till böter.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer eller utlämnar alkoholdrycker i strid mot 11 § till någon som kan *antas inte* ha uppnått föreskriven ålder eller som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel, eller vid partihandel underlåter att på sätt *föreskrivs* i 24 § första stycket förvissa sig om att köparen har rätt att återförsälja varan, *döms* för olovlig dryckeshantering till böter *eller fängelse i högst sex månader*.

För olovlig dryckeshantering dömes också den som försäljer alkoholfria drycker i strid mot förbud som meddelats enligt 65 §, förvarar drycker i strid mot 55 § eller tillåter alkoholförtäring eller förvaring av alkoholdrycker i strid mot 56 §.

79 §

Drycker som har varit föremål för brott enligt denna lag eller värdet därav samt utbyte av sådant brott skall förklaras förverkade, om det ej är uppenbart obilligt.

Drycker som har varit föremål för brott enligt denna lag eller värdet därav samt utbyte av sådant brott skall förklaras förverkade, om det ej är uppenbart obilligt. *Förverkande av drycker kan ske även hos den som är fri från ansvar för brottet enligt 78 § tredje stycket andra meningen.*

Föremål som har använts som hjälpmedel vid brott enligt 72 eller 74 § eller dess värde får förklaras förverkat, om det är påkallat till förebyggande av brott eller av annan grund särskilda skäl föreligger.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Senaste lydelse 1980:290.

Innehåll

Lagrådsremiss	25
Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll	25
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 19 februari 1981	26
1 Inledning	26
2 Allmänna utgångspunkter	27
3 Lagändringar	28
3.1 Inledning	28
3.2 Straffen för illegal alkoholhantering	30
3.2.1 Definitioner	30
3.2.2 Olovlig tillverkning och rening av alkohol	31
3.2.3 Olovlig överlåtelse av alkoholdrycker	34
3.3 Förslag till straffskärpningar	36
3.4 Förbud mot gåva och lån av alkohol till ungdom	39
3.5 Ikraftträdande	40
4 Upprättade lagförslag	41
5 Specialmotivering	41
6 Hemställan	43
7 Beslut	43
<i>Bilaga: De remitterade lagförslagen</i>	44
1. Lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m.	44
2. Lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker	45

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1981-03-19

Närvarande: f. d. justitierådet Petrén, regeringsrådet Hilding, justitierådet Vängby.

Enligt lagrådet den 16 mars 1981 tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 19 februari 1981 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för socialdepartementet Söder beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m.
2. lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Leif Lindgren.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Förslaget till

Lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m.

Förslaget lämnas utan erinran.

Förslaget till

Lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker

12 §

Enligt första stycket i nu förevarande paragraf – som hittills utgjort paragrafens enda stycke och vars lydelse föreslås stå kvar oförändrad – är det förbjudet att som ombud eller på därmed jämförligt sätt anskaffa alkoholdrycker till den som enligt 11 § ej har rätt att få sådan vara utlämnad till sig. Det är också förbjudet att i större omfattning tillhandagå annan med att anskaffa alkoholdrycker.

Hänvisningen till 11 § innebär bl. a. att det är förbjudet att anskaffa spritdrycker, vin eller starköl till den som "kan antagas ej ha fyllt 20 år" och att anskaffa öl till den som "kan antagas ej ha fyllt 18 år".

I det nya andra stycket av paragrafen föreslås nu att spritdrycker, vin eller starköl inte skall få såsom gåva eller lån överlämnas till den som "inte har fyllt

20 år” och att öl inte får på sådant sätt överlämnas till den som ”inte har fyllt 18 år”.

De båda förbudsbestämmelserna står i mycket nära samband med varandra – vilket understryks av vad departementschefen anför under avsnitt 3.4 i remissen – och det synes lämpligt att den presumtionsregel i fråga om åldersgränserna som redan finns i gällande lag får komma till uttryck även i den föreslagna nya bestämmelsen. Det förordas därför att andra stycket i paragrafen får följande lydelse: ”Spritdrycker, vin eller starköl får inte som gåva eller lån överlämnas till den som kan antas inte ha fyllt 20 år. Öl får inte på sådant sätt överlämnas till den som kan antas inte ha fyllt 18 år. Vad nu sägs gäller inte när någon bjuder av en alkoholdryck för förtäring på stället.”

76 §

Den föreslagna ändringen i paragrafen innebär att – förutom det nuvarande bötesstraffet – även fängelse i högst sex månader skall kunna ädömas för olovlig dryckeshantering. Departementschefen redovisar i motiveringen till förslaget (avsnitt 3.3) att systembolaget såvitt gäller bolagets personal motsatt sig förslaget till straffskärpning och därvid anför att utbildning är bättre än straffhot när det gäller att åstadkomma en god tillämpning av bestämmelserna. Departementschefen förklarar sig kunna instämma i det som bolaget har framfört beträffande dess personal men anser på angivna skäl att den föreslagna straffskärpningen ändå bör komma till stånd. För mindre allvarliga överträdelse, beroende exempelvis på okunskhet, kan enligt departementschefen fängelse givetvis inte komma i fråga men detta behöver inte särskilt utsägas i lagtexten.

Ur de synpunkter lagrådet har att beakta synes någon invändning inte kunna göras mot den i paragrafen föreslagna straffskärpningen. Det bör emellertid framhållas att paragrafen även är tillämplig på personalen i livsmedelsbutikerna, nämligen i vad avser försäljning av öl till den som antagas inte ha fyllt 18 år. Vad departementschefen anför rörande tillämpningen i fråga om systembolagets personal får uppenbarligen anses gälla även personalen i livsmedelsbutikerna.

79 §

I förevarande paragraf föreslås att förverkande av drycker som varit föremål för brott enligt lagen kan ske även hos den som är fri från ansvar för brottet enligt 78 § tredje stycket andra meningen. Sistnämnda bestämmelse innehåller att den till vilken alkoholhaltiga drycker har sålts eller annars har anskaffats för personligt bruk skall vara fri från ansvar. I motiveringen till

den föreslagna bestämmelsen anförs att det torde följa av 36 kap. 4 § brottsbalken att förverkande av drycker kan ske hos den som enligt nu nämnda bestämmelse är fri från ansvar men att det yppats en viss tvekan härom i praxis. Att en bestämmelse i ämnet nu införs föranleder i och för sig ingen erinran från lagrådets sida. Införs inte en liknande bestämmelse i övriga lagar som har motsvarande regel om frihet från ansvar uppkommer emellertid risk för den tolkningen att förverkande inte kan ske i samma situation vid tillämpning av de lagarna. Frågan torde kunna få praktisk betydelse främst vid tillämpningen av lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat, som i 14 § andra stycket andra meningen har en regel om att den till vilken teknisk sprit eller alkoholhaltigt preparat avyttrats eller anskaffats för personligt bruk skall vara fri från ansvar. Visserligen anger 10 § andra stycket samma lag i fråga om överlåtelse och andra åtgärder med teknisk sprit eller alkoholhaltigt preparat, vari denatureringsmedel olovligen borttagits eller försvagats, att bestämmelserna i 72 § lagen om handel med drycker om straff för olovlig försäljning av alkoholdrycker äger motsvarande tillämpning. Härav kan emellertid inte dras några säkra slutsatser beträffande förverkandereglerna, särskilt som lagen om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat har egna förverkanderegler i 13 §. Ett förtydligande kan ske genom att i 13 § första stycket sistnämnda lag som en ny tredje mening förs in en bestämmelse av förslagsvis följande innehåll: "Förverkande av teknisk sprit och alkoholhaltigt preparat kan även ske hos den som enligt 14 § andra stycket andra meningen är fri från ansvar."

Innehåll

Regeringens proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m.	2
2 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker	3
3 Förslag till lag om ändring i lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat	5
Utdrag av protokoll vid regeringsammanträde den 26 mars 1981 ..	6
1 Inledning	6
2 Samordningsorganet för alkoholfrågor (SAMO)	8
3 Allmän motivering	10
3.1 Allmänna utgångspunkter	10
3.2 Den skattefria alkoholen i utlandstrafiken	14
3.2.1 Bakgrund	14
3.2.2 Omfattning	14
3.2.3 Rederiernas åtgärder	15
3.2.4 Provision på försäljning av skattefria alkohol- drycker	17
3.2.5 Servering av alkoholdrycker på färjorna	17
3.2.6 Straffet för varusmuggling	18
3.3 Lördagsstängning av Systembolagets butiker	18
3.4 Lagändringar	22
4 Hemställan	24
5 Beslut	24
Bil. 1 Lagrådsremiss om vissa åtgärder inom alkoholpolitiken beslutad den 19 februari 1981	
Bil. 2 Utdrag ur lagrådets protokoll den 19 mars 1981	

